

VIGILIA

IX. ÉVFOLYAM
1943 JANUÁR

TARTALOM:

POSSONYI LÁSZLÓ: IRÓI SZABADSÁG . . . IRÓI HANGNEM . . .

MÉCS LÁSZLÓ: Egy közéleti
tényező

IGNÁCZ RÓZSA: Kamasz-leány

RÓNAY GYÖRGY: Még egy-
szer Szárszón

JANKOVICH FERENC: Ember és
ember

TAKÁTS GYULA: Versek

TOLDALAGHY PÁL: Versek

KOZÁKY ISTVÁN: Kodály Zol-
tán

VÉGH GYÖRGY: Téli szám-
adás (vers)

E L V E K É S M Ű V E K

LOYASS GYULA: André Gide: A nők iskolája. VAJDA ENDRE: Hunyady Sándor:
Magyarországi kaland. THURZÓ GÁBOR: Darvas József: Harangos kút. IVÁNYI S.:
Mika Waltari: Az asszony és az idegen. VAJDA ENDRE: Végh György: Auguste
Corbeille csodálatos kalandjai

THURZÓ GÁBOR: SZINHÁZI KRÓNIKA

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ:

MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 12 P, félévre 6 pengő

Külföldre: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 15 P

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·20 P.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.

Telefonszám: 12—99—01. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

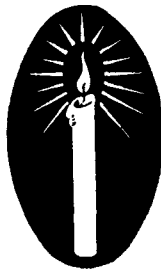
**Laptulajdonos, felelős szerkesztő
és kiadó: POSSONYI LÁSZLÓ**

VIGILIA

FŐSZERKESZTŐ:
MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:
POSSONYI LÁSZLÓ

IX. ÉVFOLYAM

---

1 9 4 3

POSSONYI LÁSZLÓ:

ÍRÓI SZABADSÁG . . .

ÍRÓI HANGNEM . . .

Legutóbbi számunkban közöltük Balla Borisz cikkét a „Katolikus irodalom”-ról. Ezt a cikket Balla Borisz tíz évvel ezelőtt írta egy vitaelőadásra s többek között az is aktualitást adott újból való közlésére, hogy a cikk a szerző: „A lélek útjai” című művébe foglalva újból megjelent a könyvpiacra, hogy a magyar lelkekben továbbmunkálja küldetését. Ez a cikk és Balla Borisz egész akkori írói magatartása nagyban hozzájárult a Vigilia megalapításához és most, mikor már lapunk is kilencedik évfolyamába lép, egy kis seregszemle tartására ösztökél bennünket.

A cikket ismerik olvasóink, nem kell sokat hozzátennünk. Balla Borisz szabadságot követelt benne a magyar katolikus irodalomnak, hogy minden témáról, minden bűnről és erényről, minden társadalmi problémáról kendőzés és hazugság nélkül írhasson nálunk is az író, mert — s itt mégis idéznünk kell a cikk két sorát: — „A katolikus szépirodalom világi-irodalom s ha tehetségei vannak, lehet belőle — reméljük — világirodalom Magyarországon is.”

Írói szabadság nélkül nincsen igazi irodalom. Franciaországban, Norvégiában, a Claudelek, Maritainek, Bernanosok, Sigrid Undsetek hazájában az Egyházra igazán nem jártak akkoriban kedvező idők. Az irodalom nagyrésze — ha a tömegét tekintjük csak — igen távol szakadt minden transzcendens gyökértől s üres pelyvaként kavargott elmulásra váró lapjaival a szellemi és erkölcsi kaosz felett. De ebben a kaoszban mégis megbecsülték az írói rangot, a szabadság nemcsak a rombolás műveinek megjelenésére nyitott sorompót, hanem a zseni, ha megszületett, ha hű maradt lelkének, fájának, hitének transzcendens gyökereihez, ha az alkotás csendes vértanújaként kitartott küldetése mellett, kiemelkedhetett írásaival a sok tiszavirág alkotás közül és az írói szabadság egyedül tápláló levegőjében megérlelhette művét.

Ez a katolikus világirodalom egyúttal legtöbbször konvertiták műve volt, (gondoljunk csak Undsetre, Maritainre, Gertrud von le Fortra, sőt magára Claudelre is) azaz e remekművek legtöbbször egy keserű, nyugtalan, bűnökön átbukdácsolt s transzcendens lényegéért lihegő megsebzettségben hajszolódó írói lélek gyümölcsei. Mi a tanulság ebből? Nem hirdethetünk mi sem egy katolikus irodalmat a kinyilatkoztatás biztonságával, hisz a művek írói csetlő, botló, esendő emberek sokszor, akik éppen azáltal adhatnak valamit egyszer a tömegnek, hogy szenvedések, önvizsgálódás, örökös belső keresztrefeszítés közben keresik az igazságot. Nem lehetünk tehát akadémikusak, nem lehetünk cenzurázóan dogmatikusak, ami a mű részleteit illeti, hanem csak a végső kicsendülésben kell hűeknek lennünk küldetésünkhöz. S persze mindig szemünk előtt kell lebegnie Mauriac önmagára szabott parancsának, amely egyúttal a krisztusi parancs is: purifier la source... megtisztítani a forrást, életünket, gondolatunk világát, lelkünk atmoszféráját,

amelyből a mű táplálkozik. Ha „kinyilatkoztató” irodalmat akar-nánk írni, ha bármely sorunkra azt mondanánk: „már pedig ez maga a katolikum”, hazugok lennénk. S gyakran be kellene val-lanunk: „nem vagyunk méltók...” A Vigilia nem is akar tehát ilyen „kinyilatkoztató” írók seregülete lenni, olyan seregület, amely okvetlenül a hipokrizis, a kenetesség és a belső hazugság útvesztőjébe vezetne. Más a papi írók szerepe, más az, amit ők közvetítenek hozzánk, világiakhoz. A Vigilia ezeknek az írásoknak is melegágya, amennyiben a papi író műve irodalom. Hála Isten-nek, a magyar irodalom az ilyen művekben is nagyon gazdag. De a mi igényünk nem az, hogy csak ezt az irodalmat szolgáljuk. A Vigilia mindenkitől független, szabad alakulat, egy eszme szolgál-latára indult el és egy eszme hordozása a célja. Transcendens irodalmat szolgál, amelyet legnagyobb részét világi írók írnak, küz-dő, kereső, nyugtalan lelkek. Igényünk pedig a tíz évvel ezelőtt kitűzött cél megvalósítása: világi irodalom, amely világirodalom is lehet.

Függetlenségünkben, eszméink legmagasabbra tűzésében s tiszta abszolút irodalmat kereső, sürgető, szolgáló magatartásunk-ban hasábjaink az egész magyar irodalmi gárda felé nyitva álla-nak, minden olyan író felé, aki a szörnyű világrzavarban a gyó-gyulást, a transcendens gyökereket, s múltó földi életünk fölött és mögött azt keresi, aki örök. Olvasóink talán néha csodálkoznak, ha egyszer Márait kell megvédenünk egészen irodalmiatlan eszközű támadásokkal szemben, máskor Kodolányi János transcendens mélységek felé fejlődő tehetségét kell megdicsérnünk. A csak po-litikára, írói seregületekre, klikkekre beállított és nevelt nagy-közönség csodálkozhatik ezen, hiszen ma egy egész sajtókoncert foglalkozik íróinak cseppet sem mondható hangnemben kimagasló szellemeink politikai jelszavak szerinti letaglózásával. „hadd lás-suk Uram-Sátán, mire megyünk ketten?” alapon. A Vigilia nem politikai lap, senkit sem klick, sem világi pártállás, sem csoportosulási alapon feldicsérni vagy kivégezni nem akar. Senkire nem haragszik, mert népi vagy nem népi, jobboldali, vagy baloldali, mert tizennyolc éves korában Kukutyinban hegyezett-e zabot, vagy Pesten írt éhségében riportot valamilyen rezsím égisze alatt. Csak Krisztus szavait idézhetjük Magdolnával kapcsolatban: Az vesse rá az első követ... Nos nálunk rendszeren éppen azok vetik, azok kiabálnak a legjobban, akiknek a háza ég. Akik mindenütt ott akarnak lenni, ahol nagyot és hasznosat lehet kurjantani.

Az igazi irodalom azonban inkább a termékeny csendet, a gyümölcsöző magányt, a transcendens elmélyedést kedveli, az örök igazságok pedig ritkán esnek össze a napi politikai csoportosulások és aktualitások áramvonalával. Az igazi íróra legtöbbször haragusznak életében jobbról is, balról is, mert erkölcsi kötelessé-gének érzi, hogy mindenfelé megkeresse és megmutassa azt, amit lelkiismerete mérlegén kínlódó gondossággal lemérve igazságnak tart. Ez az igazság pedig költőien, művészien csak akkor található meg, ha az író transcendens mélységek felé fúr, ha lelke legtisz-tább forrásaiból szökelteti fel művének sudarát, hogy az igazság napja csilloghasson a mélyből fakadó ezerszínben villódzó gejzir *minden szemnek másképpen mutatkozó vizgyöngyein*. Hogy lehes-sen a gejzирnek parancsot adni: ma pedig és még eddig meg eddig csak ilyen formában szabad felfakadnod, lövellned és csillognod, mert különben eltömünk, sárbataposunk, beszennyezzük. Sajnos

lehet ezt is, csinálják is sokan az országban. Csak ilyenkor a rejtett földalatti életet élő termékeny erek, az élővizek odábbvándorolnak s máshol fakadnak fel. Ezt nevezik azután egy irodalom elmúlásának s ilyenkor fakad fel egy másik tájon, talán más országban, más népnél az, amit elüldöztek eredeti forrásvidékéről.

A Vigilia, amikor csak lelki, transcendens és irodalmi vonalon mozog, azt a célt akarja szolgálni, hogy ne költözzenek el tájainkról a szabályozhatatlan élővizek, lelkigejzerek, hogy legyen egy kis tiszta terület, ahol csak az ő felfakadásukat, játékukat lelik az emberek, akiknek úgyis elég sok sarat, posványt, ocsmány-ságot kell látniuk. Hogy a Vigilia mégsem tévedhet el ebben az „*írói szabadságban*” (ma hogy félnek sokan ettől a megtépázott fogalomtól) arra belső katolicitása, transcendentális célkitűzései adnak biztosítékot. Lelkiismeretünk szavára hallgatunk minden költői és prózai mű közzétételénél és ha nem is minden mű írója katolikus, ez a katolikus szerkesztői lelkiismeret adja meg a dolgok rendjét lapunkban.

A szentistváni eszmét is így véljük szolgálni legjobban. Szent István törvénye szerint meg kell becsüljem a hazai szláv vagy germán, ilyen vagy olyan hospeseket s ha ezek az ország javára dolgoznak, meg kell adjam a nekik kijáró tiszteletet, megbecsülést, emberi jogokat. Ha egy szentistváni tekintély félelmedévvvel később hozott volna ilyen törvényt, amikor már az egyházszakadás ténye is sajtó sebként pusztítja az országot, bizonyára lett volna törvénye valahogyan arra is, hogy a protestáns magyaroknak is meg kell adjam a nekik kijáró tiszteletet, megbecsülést s egyéb emberi jogokat, ha azok az ország javára dolgoznak. Nos, ahogy nem akarjuk s nem akarhatjuk kitörölni nemzeti klasszikusaink közül sem Aranyt, sem Petőfit, sem ezt, sem azt, mert a magyarság protestáns ágából származnak, éppúgy meg kell becsüljük ma is azt a protestáns testvérünket, aki transcendens elmélyüléssel, mint egy Kodolányi János, magyarságunk, kereszténnyé válásunk és ősi lényegünk mitikus kódokba vesző gyökereit kutatja s világirodalmi nívón álmodja újra őstörténetünket.

Izlésünkhöz és célkitűzéseinkhez sokkal közelebb áll, hogy inkább egy ilyen jó célra sereglő összefogáson dolgozzunk a magyar nemzet lelkének meggyógyításán mindenféle párt és klikk seregülések fölött, minthogy mindenféle kirekesztő jelszavakat hadarva egymás sárbatiprásán s így nemzeti értékeink öngyilkos felégetésében vegyünk részt.

Készakarva említettem itt Kodolányi és Márai nevét, habár másokat is említhettem volna. Mindketten dolgoztak már a Vigiliában is, de nem tartoznak szorosán gárdánkhöz. Mindkettőjüknek része van viszont a handabandázók és irodalmi sanda mészárosok részéről nem egy taglóütésben, gáncsvetésben vagy sárfreccsentésben. Nem célunk, hogy megvédjük őket, nem kötötünk szövetséget, nem alakítottunk klikket, közös céljaink csak a magyarság lelkének nevelése, meggyógyítása, transcendens valóságok fölé emelése körül van. Emberi hibákról sem beszélünk, bizonyára tévedett egyik is másik is s ha csak a hibákat keresnők, találhatnánk bennük eleget, aminthogy bennünk is találhatnak és minden emberben. Csak isteni szikrával, de nem isteni tévedhetlenségekkel vértelve jöttünk a világra.

Noshát mostanában éppen ez a Márai írt egy történelmi drámát és ez a darab minden komoly kritikus szerint Harsányi Kál-

mán Ellákja óta a magyar drámaírás legjobb alkotása. Van is körülötte a nem irodalmi célzatú berkekben olyan macskazene, mintha csak a politikai ellenfél ablakait kellene sárral és záptojással bemocskolni a választás előestéjén. Hiába vannak a legszébb drámai mozzanatok a műben, hiába hajol Márai ősi városi kultúránk transzcendens gyökerei felé, hogy boldogtalan kiégett lelkű világunkból visszamutasson a teremtő és dómépítő ősök munkájára, hogy az ő követésükre hívjon fel bennünket, az ünneprontóknak minden alkalom jó arra, hogy a művészi összhang harmóniájának lehellestfinom csengéseit füttykoncerttel zavarják meg. Nagy népszomszédunk valóban kultúrált szellemi vezetőinek megfelel ez az író, műveit fordítják, játszóak, mert az igazi érték előtt gyermekszobájuk nevelése folytán meg szoktak hajolni és fülük van Bartókra is, Kodályra is, papírjuk és színpaduk van Madáchra is, Vörösmartyra is, sőt Máraira is. De ugyanakkor nálunk azok, akik elájuló hódolattal viseltetnek még a határainkon túlról szóló mellék körzeti közösségi étkezde megnyitó szónoklatokra is, nem akarnak példát venni abból a magasabbrendű lelki megértésből, hogy nagyon jól megleszünk mi, ha szomszédaink Vörösmartyt, Madáchot, Móriczot, Márait becsülik meg, mi pedig Dantét, Goethét, Schillert, Hauptmann-t és Stefan Georget. Nem, minálunk most külön pennarágó rohamosztásokat szerveznek az irodalomból tehetségtelenségük vagy összeférhetetlenségük miatt kimaradt elemekből, hogy mindent, ami lelki és szellemi igényekkel lép fel, trampli lábakkal letiporjanak, gúny és nevetség tárgyává tegyenek s lehetőleg elszakítsák tömegeinket minden magasabbrendű szellemi tápláléktól, mondván rá, hogy destruktív. Ugyan melyik zseni művéből ne lehetne kimutatni néhány destruktívabb passzust? A holtak veszedelmesebbek, visszaütnek időktől edzett és megacélosodott szellemük jogán, de az élő író, akinek persze hogy vannak hibái, tévedései, elírásai, alig tud védekezni ezekkel a merénylettekkel szemben. Hogy védekezni, hiszen ezeknek a támadásoknak éppen az a célja, hogy az igazi művész, aki érzékenyebb lelkű s nem „harcképes”, nem „közösségöntudatos” vásárcsarnoki kofa alapon, hanem csak minden *valóban közös emberi ügyért* retteg a lelke mélyén, hogy az ilyen író lehetőleg kiundorítassék abból a lelki csöndből és egyensúlyból, amelynek birtokában alkothat. Ezt a műveltségellenes, lélek ellenes le-rohanó vonalat a Vigilia éppen azzal egyensúlyozza, hogy minden valóban értékes írói alkotás felé a józan, művelt kritikát alkalmazza és nem ront neki az elfogultság vicsszorgásával, sem ennek, sem annak akkor sem, ha az illető író nem tartozik is szoros körünkbe. A lelki elbolsevizálódásnak, bármilyen előjelű is legyen az, csak így állhatunk ellent.

Vitázni lehet és kell, kritizálni erősen, rendíthetetlenül meggyőződésesen mindennél szükségesebb, hogy irodalmunk ne csak pótlék irodalom legyen ebben a pótlék világban. Szép példát látunk erre napjainkban éppen Kodolányi Jánostól. Márai sok vitát keltett röpiratával száll szembe Kodolányi a „Magyar csillag”-ban. Fontos, igen kényes kérdésekben homlokegyenest ellenkező véleményen áll, mint Márai s ellenfele egész világfelfogását és problémálatását súlyos, boncoló kritika alá veszi. Ez érthető is, hogy Kodolányit éppen elég lelki, szellemi ellentét választja el Máraitól. S milyen más mégis az ő kemény kritikája, mennyire mentes minden útszéli velleitástől, gyalázkodástól és sárfreccskeléstől.

Hja igen, Kodolányinak rendelkezésére áll annyi filozófiai tanultság, annyi magyarság és nemzetismeret, vallási és történelmi tudás, hogy akadémikus szinten, érvet érv ellen szegezve, újabb gondolatokat felvetve, hol tovább építse Márai igazságát, hol megcáfolja tévedéseit és szembeszálljon úgy vele, hogy az minden súlyos érvi megállapítás mellett mégis megtisztelő Máraira.

Azt kell hinnünk, hogy a magyar irodalom körül nyüzsgő inkább riport ízű és a nemrég eltörölt bulvársajtót újabb útszéli virágzással pótoló lapok, amelyek olyan frissek a lelki és szellemi érveket igénylő irodalom legyalázásában, éppen műveltségi hiányaiknál fogva tajtékoznak annyira egy Márai vagy Babits, Ady vagy Kodolányi-szerű írói egyéniség ellen. Nem bírják el a művekből feléjük sugárzó fölényt. A lelki elbolsevizálódás egyik tünete ez: eltiporni mindent, ami magasabbrendűen lelki, szellemi, azaz bonyolult. A primitív düh csak eltiporni tud, meggyőzni nem. Ugyanakkor a homlokegyenest más írói vonalon járó, de valóban értéket jelentő írók, ha súlyos ellenvetéssel élnek is egy-egy mű ellen, konzseniálisan, szellemi fegyverekkel harcolnak s nem külvárosi hátbatámadással.

Mondanunk sem kell, hogy ezekben a lesipuskás harcokban miért állunk mi is azoknak az oldalán, akik szellem ellen szellemi érvekkel veszik fel a harcot. Azért, mert szellemi igény, lelki magatartás, transcendens hit nélkül nem tollat vennénk a kezünkbe, nem folyóiratot adnánk ki, hanem sokkal gyümölcsözőbben mérsáros taglót és a letaglózott állatok húsát jó áron ki is mérnök. De az cseppet sincs izlésünkre, hogy egyesek élő íróink húsát akarják kimérni, vagy legalábbis a letaglózásból akarnak erkölcsinek semmiesetre sem mondható tőkét gyűjteni.

Sapientia sat.

Messze kerültünk a katolikus irodalom felvetett problémájától, de írunk kellett előbb a beszennyezett atmoszféráról is, amelyben semmiféle irodalom nem virulhat. Nem akarunk pótlék irodalmat, mely az eredetihez a reklám tanúsága szerint megtevéstésig hasonlít s nem akarunk futószalagon gyártott katolikus irodalmat sem. Szerintünk minden igazi remekmű katolikus is, egyetemes is egyúttal, Tolsztoj és Dosztojevszkij is az magasabb értelemben. Ha részleteikben nem is, végső kicsendülésükben műveik a katolicizmus felé mutatnak éppúgy, mint Ady és Arany transcendens gyökerű alkotásai. S ahogy Kodolányi belemélyedt a magyar középkorba, ahogy Márai a „Kassai őrjárat”-ban és most „A kassai polgárok”-ban földünk és népünk transcendens gyökerei után vágyakozik, vagy ahogy Zilahy is lelki problémák érdeklék egy megrendülés nyomán, ekkor és ebben ezek az írók a mi irányunk harcosai is. Katolikus remekművet ezektől is várhatunk gárdánk szorosabb tagjain kívül. Mert az író, ha igazán író, egyszer találkozik Istennel és megszületik benne az egyetemes mű. S élni, írni csak ezért érdemes.

Posszonyi László.

MÉCS LÁSZLÓ:

EGY KÖZÉLETI TÉNYEZŐ

Dérütötte őszi hajnal.
Jön a kicsi kondás.
Nyakától a bocskoráig
minden része condrás.
A fejében félrekapott
új levente-sapka,
ez az egy kis ruhadarab
új csak rajta, ezt is magyar
hazájától kapta.

Jobb zsebében kenyérkaréj,
balzsebében sülttök,
így megy végig a községen
s az ökörszarv-tülköt
fujja, fujja, fujdogálja,
a híveit hívja,
közbe-közbe megforgatja
karikását, nagyot csattan
az ostorvég szíja.

Falujában őneki van
legparányibb rangja,
mégis, mégis minden házba
behatol a hangja:
zsellérnépek, gőgös gazdák
megmozdulnak tőle,
sürgés-forgás van körülte,
mert ő hajtja a jószágot
ki a legelőre.

Magyarország Nagyutcáján
így fujom én tülköm,
hangja átüt szőrös szíven,
záron, kályhakürtön.
Akkor volna ez a világ
Tündérország, áldott,
ha úgy tudnék, mint a kondás,
kihajtani minden házból
minden disznóságot!

KAMASZ-LEÁNY

1.

Életében először utazott egyedül. Brassótól Kolozsvárig hosszú, változatos és izgalmas volt az út; jegyét tizszer is megnézte, hogy megvan-e, kerek, nyugtalan, fekete szemét a sárga kosárkofferen járatta: minden benne volt, ami egy házonkívül tanuló, tizenöt-éves kisasszonynak kellett: hat ing, hat nadrág, hat pár fekete harisnya, matrózruha, egyenkötény... Egész elmúlt nyáron névjelét varrogatta piros fonállal a fehérműje sarkába... A Mezőség után a vonat mindegyre alagútba bűjt. Ilyenkor megdobbant a szíve; térdeit remegve összeszorította; azt hitte, valami csodára bukkan, ha a sötétségnek vége lesz; leste az alagút derengő félkörét s mikor kibukkanva ismét elébe tűntek a hegyek: elszomorodott... Gyorsan jöjjön az életre való változás, édesen, lágyan, mint a sejtelmes álom... S a következő alagút előtt máris behűnta a szemét, aztán kinyitotta, még bent a sötétben... Mi lesz vele az új környezetben? Történik-e valami, ami megremegtesse egész valóját, földülje, leigázza, boldoggá tegye? Valami, amiért akár az életét is érdemes föláldoznia?

Az állomáson metsző szél vágott a szemébe. Borzongva húzta össze térdig érő kabátját, fülön ragadta a sárga kosárkoffert és cipekedett, olykor a bokájához ütve a kosarat, elferdült vállal a bérkocsiig.

Fogadott szállásán szilvaarcú, sápitó özvegy sietett elébe, aki a fiú gimnázisták internátusának egyik földszinti, kegyelem lakásában lakott. Egész lényé felháborodott méltatlankodás volt a sors kegyetlensége ellen. Szaporán beszélt, szürcsögve szívta a levegőt. Az egy havi szállás- és kosztpénzt kérte nyomban s előre:

— Én bizony előlegből tengődöm, fiam. Elsején a következő hónapra veszek föl előleget s abból fizetem visszafelé az elmúlt hónapot. Tudod, fiam, mióta elhalt szegény uram, Isten nyugtassa, latínt tanított, rajongtak érte a tanítványai, nem azért mondom, de amilyen tanulmányt írt Vergiliusról, egyetemi tanár lenne, ha élne! A Doberdón esett el. Isten ne rója föl bűnömül, a négy gyermekes férjeknek kell elesnie? Itt fogsz aludni! De nappal nem lehet ezt a szobát használni. Szegény, boldogult uram szobája. Úgy van minden, mint mikor utoljára benne járt. Még a szótár is ott van nyitva, ahol utoljára felnyitotta. Hozzá ne nyúlj, csak éppen aludni fogsz a szobában; tanulhatsz az én gyermekimmel, a másik szobában. Télen nem fűtünk úgyse odabent. Hát tetszik? Na, rakd le szépen a csomagodat. Szorítottam egy kis helyet az uram szekrényében, de csak az alsó polcon; őrizgetem a ruháit, jó lesz majd az én fiainak, ha felnő. Ezen a díványon alszol. A közepe lyukas, mióta meg akarom már csináltatni! De nem győzőm, nem győzőm, fiam! Márcsak a gond is, hogy magam futkossak iparos után! Nem szúr a rügő, ne félj, kicsit elferdült és kiáll, de tömtem melléje egy díványpárnát, egészen jól lehet rajta aludni, de ha zavarja, kanyarodj félkörben a lyuk köré,

lehet, én már kipróbáltam. A rolletát húzd le mindig. Ez a nagy udvar itt szemben, a fiú internátusé. Nem illik, hogy esetleg belessenek a fiúk, mikor vetkőzödöl. Aztán engem is mindig üldöznek a tanárok, tudod, az uram barátai! Na hiszen! Szép kis barátok! Rögtön elpártoltak, ahogy szegény uram behúnyta a szemét. Ne tartsak kisasszony-kosztosokat, — azt mondják! Pedig hát egyszer csak megnőnek, kisasszonyok lesznek az én leánykáim is. Hát azért mondom...

Azt nem kérdezte az özvegy, hogy éhes-e, pedig csakúgy kopogott a szeme. A legkisebb gyereke felsírt odakint s erre szó nélkül kirohant. Lábujjhegyen járta körül a szobát, mikor egyedül maradt. Két falat, a mennyezetig föl, könyv borított, arany cirádás, földig érő tükör hivalkodott a harmadikon, szemben a bolt-hajtásos, vasrácsos ablakkal, mely a fiúk játszókertjére nyílt. A bomlott rúgójú dívány hatalmas, könyvektől roskadozó íróasztalnak támaszkodott a szoba kellős közepén. Egy ruhás szekrény s lyukacsos, nádfonatú hintaszék tartozott még a berendezéshez. Megállt, nyújtózkodott a szoba közepén. Itt fog élni ezután. Innen jár a gimnáziumba minden délután. Délelőtt a fiúk járnak ugyanabba az épületbe. Milyen furcsa lesz, azt a levegőt szívni délután, amit délelőtt a fiúk szuszogtak tele... Ennek az ódon háznak is fiúszaga volt. Mikor megállt vele a kapu előtt a bérkocsi, kettős sorban állva, páronként, éppen a konviktusba indultak a fiúk. Átjött a kerten, — a tanárlakásoknak más bejárata volt, mint a fiúinternátusnak, — s ha most kinéz az ablakon, megint csak fiúkat lát, akik ebéd után a tágas udvaron kergetik a labdát. A néni azt mondta, hogy húzza össze a függönyt, eressze le a redőnyt, ha öltözködik. Szeretett volna kezét mosni, ruhát cserélni. Az ablak felé indult, de félúton megállt. Hová is került? Mi vár itt reá? Milyen különös lesz, ennyi fiú tőzsomszédságában élni... Amiből sok van, az annyi, mintha nem is volna, — gondolta hirtelen s a szíve rémülten és sóvárogva összeszorult. Ennyi fiú között van-e vajjon, lesz-e egy valaki... egyetlen egy... akiért vadul dobogjon a szíve, aki betöltse minden gondolatát, akiről álmodni, sóvárogni lehessen? Visszafordult az ablaktól és megállt a tükör előtt.

— Csúf vagyok! — mondta magamagának, félhangosan. Sovány, magas leány volt, lapos mellű, se fiú, se leány idomú. Csontos arcú, fitos orrú. Apró, kerek szeme izzott s szinte megnőtt a lobogásban.

— Nem vagyok szeretetreméltó! — gondolta elsápadva és beharapta sápadt ajkát. Szemét lehúnyta; dereka megvonaglott.

— *Én* akarok szeretni! — mondta benne a belső hang s kissé csúfondárosan egy másik:

— Nem az a fontos, hogy engem szeressenek...

Felnyitotta a szemét és hidegen, könyörtelenül nézte tükörképét, hosszú pillanatokig. Szemközt, a bolthajtásos, vasrácsos ablak mögött ekkor elhaladt valaki. Csak egy pillanatra látta el-suhanó alakját a tükörben. A jelenség hosszú, magas férfit ábrázolt, kissé görbét és előreesett vállút. Úgy tetszett, mintha ijesztően sápadt volna és szemébe lógna csapzott, fekete haja. A lány meglepődve, kíváncsian s valami hirtelen és titokzatosan szájalmat keltő érzéstől szíven útve, gyorsan megfordult. Az alak elhaladt már az ablak mögött...

Másodszor és utoljára a tornaterem előtt találkozott vele. Akkor már mindent tudott róla. Nyolcadikos volt, Kovács Jóska-nak hívták, az önképzőkör elnöke volt és verseket írt. Mindezt Noiret Baby mesélte a fiúról, aki a gyérszámú ötödik osztályú leánygimnáziumban padtársa lett.

— Kevés érdekes fiú van a nyolcadikban, — mondta Noiret Baby, a latin óra kezdete előtt, amikor húsz perce becsöngettek s Veres tanár úr még mindig nem érkezett. Nyugodtan lehetett beszélgetni ilyenkor. Veres tanár úr fél után öt perccel jött be az osztályba; addig a számtan tanárnőnek udvarolt a tanáriban. Az ötödikes diákkisasszonyok, miután nem volt saját épületük, ugyanoda jártak tanulni délután, ahová délelőtt a fiúk. Közös osztályuk ajtaján két tábla is díszelgett. Egyik szerint a terem a VIII. fiúosztály terme délelőtt, — a másik szerint az V.-es leányosztályé volt, — délután. A lányok a későn kezdődő latin órák előtt leveleztek azokkal a fiúkkal, akik délelőtt az ő helyükön ültek. „Ki ül itt?” — írta délelőtt valamelyik VIII.-os fiú s az ötödista kis leány, délután, fél négy előtt öt perccel alákarintotta a nevét. Októberben már kifejlett levelezés folyt, — ha telefirkálták a padot, üveg darabbal tisztára levakarták s kezdték az egészet előlről, de volt már olyan ötödikes-nyolcadikos szerelem is, mely nem elégedett meg a padra firkált levelezéssel. Lengyel Évi például a szellőztető cső nyílásába rejtette a leveleit; Molnár Kató a tanári katedra pódiumának vörös krétával megjegyzett repedésébe...

— A nyolcadikosok többsége csupa lényegtelen alakból áll, — mondta Noiret Baby. — Csak ketten érdekesek: Farkas Zoltán és Kovács Jóska.

Későbbben bevallotta, hogy mindkét fiú neki udvarol.

— Farkas Zoltán előkelő kolozsvári család fia, kintlakó, sportfiú, tennis- és korcsolyabajnok. Tudod, — mondta Baby, — rómaiás arcú van. Azt hiszem, ő tetszik nekem jobban. Magamban álnevet is adtam neki: Julius Caesarnak hívom. Jóska? — folytatta a következő latin óra előtt. — Szegény fiú. Bentlakó. Ő más. Azt hiszem, szeret engem, szegény. Zseniális fiú, de beteg. Szervi szív baja van. Azért olyan halálsápadt mindig. Mondd, olvastad Dosztojevszkijtől a „Félkegyelmű”-t? Abban van egy tudóbeteg alak, Hippolit a neve. Kovács Jóska lénye egészen olyan, mint Hippolité...

Nem olvasta a Félkegyelműt, de másnap délelőtt kiment a városba, nyomban megvásárolta és falta két nap és két éjszaka. A regényhős alakja összefolyt a fiúéval, akit idáig egyetlen egyszer látott, egy röpke pillanatig a tükörben elsuhanni s akiről Noiret Baby sokat és készségesen beszélt. Tőle tudta meg, hogy az év nagyrészét a betegszobában tölti. (Azért nem látta he!eken át az udvaron, az ebédre felsorakozó diákok között.) Baby mesélte, hogy már cikkei és versei jelentek meg a kolozsvári lapokban; Kovács Jóska, mikor éppen egészséges, szívesen elmegy Babyékhoz, kiknek házuk van a Monostori-úton s szürokat rendeznek.

— Zseni! — mondta Baby, — kár, hogy én Julius Caesart szeretem, nem őt. Mert ő, Hippolit, megérdemelné, hogy egy leány az egész életét neki szentelje, érte éljen, meggyógyítsa. Azért kedves vagyok hozzá, — tudod, — hallatlan érdekeseket beszél. Gögös ember. Nem áll szóba akárkivel. Voltaképpen hízeleg ne-

kem, hogy eljár hozzánk néha, ha az internátusból kiengedik, mert máshová sehová se jár. Akarod, hogy egyszer meghívjalak hozzánk és bemutassam neked?

Baby szavaira elsápadt, majd elvörösödött. Olyan egyszerű volna az ilyesmi? Társaságba menne, — ecetes vízzel kikéfélné az egyetlen sötétkék matróz ruháját, — elmenne Babyékhoz s találkoznék vele.

— Nem! — mondta ellenségesen és gyáván. — Nem érek rá, — tette hozzá elgyöngülve és bocsánat kérő hangon. — Ne haragudj, de egyelőre, nem!

Akkor éjjel, a bomlott rúgójú díványnak párnával betömött, jökora üregje köré kanyarodva, szájához préselte a kispárnáját és hajnalig zokogott.

Sírt, mert azt képzelte, hogy szeret valakit, akit egyetlen egyszer látott a tökörből, akiről egy városi kislány könnyedén és sokat fecsegett s aki éppen olyan, mint Dosztojevszkij reménytelen, tüdőbeteg Hippolitja, aki csak fekszik egész nap az ágyban, nézi a szomszéd ház tűzfalát, nem akar meghalni, pedig halálra szánták, utálja és imádja az életet...

Másnap délután a tornaterem előtt találkozott vele. Önképzőköri előadásra készülődtek a fiúk s Kovács Jóska, mint az önképzőkör elnöke, éppen javában intézkedett. A tornaterem alkalmi színpadjára díszleteket ácsoltak a fiúk. Kovács elnök úr a tornaterem ajtajában állt; sápadtan az ajtófélfának támaszkodott és hangtalan gesztusokkal irányította a díszletezést. A fiúk tiszteltudóan sűrögtek körülötte; kérdezték s ő némán bólogatott. Karjait összefonta a mellén, haja a szemébe lógott. A lány a fiúk udvarán át akart a Petőfi Sándor-utcába menni, — ez a tanárlakások lakóinak, de különösen a kosztos diákkisasszonyoknak tilos, de rövidebb út volt, — sietve ment, leszegett fejjel, hogy ne vádolhassák meg azzal, hogy a fiúk miatt jár erre. Nem látta, mégis megérezte, hogy ő áll a tornaterem ajtajában. Egyszerre néztek egymásra; a fiú sápadt volt és kissé csodálkozóan felhúzta sűrű, fekete szemöldökét.

— Nagyon esúnya fiú, — gondolta a leány; elpirult, heves, reszkető részvét öntötte el, — egy pillanatra meg is állt, úgy nézte a fiút, aki meglepődve szétnyitotta karbafont kezeit.

— Csakugyan szeretem! — gondolta a leány, lesütötte a szemét, lehajtotta a fejét és sietni, majd szaladni kezdett. Nem tudta, néz-e utána a fiú, nem is akarta tudni. Csak a saját, áradó érzése érdekelt. A Petőfi Sándor-utcában jutott eszébe, hogy meg is lehetne nézni azt az előadást, hiszen meghívják rá a fiúk az egész leánygimnáziumot...

Másfél óra múlva a tornaterem karzatán ült, Noiret Baby mellett. Szemközt a parányi színpadon Kovács József színdarabjában Kovács József játszotta a főszerepet. „Csokonai halála”, ez volt a darab címe. A fiú fekete, zsinóros jurátus ruhában Csokonai verseket mondott tollba önmagának, egyre akadozóbb hangon, el-el-merengve. Szeme kikerekedve, mintha éppen őt nézte volna a karzaton. Azt játszotta, hogy megtántorodik, kiesik a toll a kezéből...

Noiret Baby könnyes szemmel szorította meg a leány kezét.

— Nézd, — suttogta, — nézd, milyen jó színész. Meglátod, így fog meghalni valóban is...

Nem felelt Babynak semmit; szó nélkül hazament, végig-

feküdt a díványon s a mennyezetet nézte. Nem fog meghalni Kovács Jóska. Azért sem fog meghalni. Mert ő, feláldozza érte magát. Koplalni fog, böjtölni, könyörögve kéri az Istent, hogy minden rosszal őt sújtsa ezután. Vakuljon meg, legyen sánta, nyomorék, púpos, kapjon tüdőbajt, szívbajt, haljon meg fiatalon. Soha, senki ne szeresse. Csak Kovács Jóska legyen boldog, egészséges, nagy költő és zseniális színész; hódítsa meg Noiret Babyt, vegye el feleségül, legyenek boldogok. Kovács Jóskáé legyen minden siker és diadal, övé legyen a kitasztatottság, a nyomorúság.

— Ha nekem semmi sem sikerül, akkor neki minden kell sikerüljön! — Már sírt, hangtalanul folytak maró könnyei s felhevült, kamaszos, képzelgő szíve reszketve vert lapos kisleány mellében. Lehetetlen, hogy az Isten el ne fogadja az ő áldozatát. Sajgó derékkal, remegve térdre állt a díványon s míg imádkozott, nem vette észre, hogy a jobbik térdébe élesen belefürödik a lyukas díványból hegyesen kiálló rúgó...

3.

A következő napokban reggelijét a vízvezetékbe öntötte, az ebédjét az özvegy kutyájának adta; rohamosan fogyni kezdett. Apró szeme sejtelmes nagyra tágult s titokzatos fényekkel villogott. Szeretett volna köhögni, olykor a szívére szorította a kezét, hogy nem érzi-e már benne a kóros elváltozást. Csoszogva s kissé meggörcbülve járt... Az ötödikesek a Csokonai darabról beszéltek, Kovács Jóskát dicsérték, elbeszélését olvasták, lelkendeztek. Ő csak mosolygott. Semmit sem tudhattak az ő áldozatáról. Baby sem sejtette, hogy érette és Jóska boldogságáért történik benne most valami fájdalmasan gyönyörű. Valami, ami több annál, mint ha boldogan csókolóznék egy fiúval, akit szeret. Valami, amiért érdemes élni, érdemes elégni. Úgy járt, mint egy öntudatos mártír, fölény sugárzott belőle. Társai lassan kerülni kezdték és Noiret Baby többször nem említette, hogy bemutatná a fiút...

Két hét telt el így. Annyira lefogyott, hogy az özvegy már orvoshoz akarta vinni; az éhezéstől szédült olykor-olykor. Ilyenkor izgalmas boldogság fogta el, azt hitte, a betegség közeledik, a fiú betegsége, amit magára vállalt. Minél nyomorultabb lesz ő, annál egészségesebbé válik Hippolit s mire ő meghal, Kovács Hippolit Jóska egészségesen a világ legelső, boldog és diadalmas költője lesz. Közben intőt kapott algebrából, mosolygott rajta. Algebra órán egy rajzszöveget szokott a kezébe nyomogatni, hogy fájjon, mert azt játszotta, hogy míg ő szenved, Hippolit azalatt gyógyul. Mit törődött az intővel? Ha ő megbukik, Hippolit nevének nagy sikere lesz.

Egyik hajnalban arra ébredt, hogy rázza a hideg. Szinte mámorosan kelt ki az ágyból. November volt, Kolozsvárra már lehullt a hó. Fagyott s a gyalui hegyek felől csipős szél csattant végig a városban. Őszi kabátban, kalap nélkül indult el a városba, hogy még jobban meghűljön. Végig ment a tanári kerten, kikerült a fiú bentlakás Farkas-utcai bejárata elé. A bolthajtásos, vaskos falú épület padlásablakából, sűrű szövésű, hatalmas, fekete zászló lengedezett alá. Felnézett a zászlóra, aztán megállt a kapu előtt. A pedellusfülke ablaka alá gyászjelentést szegeztek ki. A gyászjelentésen messzire feketélt a név, melyet most látott harmadszor nyomtatásban. Először, mikor az elbeszélését olvasták az öto-

dikesek, másodsor a Csokonai darab meghívóján. Egész sereg diák álldogált a kapu előtt, a gyászjelentést olvasva:

„Intézetünk reménysége, Kovács József VIII. oszt. tanuló, kedves barátunk, a gyöngéd fiú, érzékeny lelkű költő, önképzőkörünk elnöke, öröklött szívbajában ma reggel váratlanul...”

— Ma reggel? — kérdezte az utcán egészen hangosan. Éppen ma reggel? Mikor halálos betegséget akart szerezni érte? Nem érzett fájdalmat. A csalódás mintha torkon ragadta volna s fojtogatná. Reszketés indult tagjaiba, a harag reszketése. Harag és düh. És feneketlen gyűlölet. Csak asszonyember érez így, akit orvul, galádul megcsalta a párja. Akit eldobnak. Aki nem kell. Akinek hiábavaló minden áldozata. Kovács Jóska megcsalta őt... Hiába szenvedett érte. Hiába akarta megváltani.

Még akkor is ott állt emésztő haraggal s szinte kaján gyönyörűséggel lesve, hogy hamvad el szívében ez a fájdalmasan gyönyörű szenvedés, ami éltette addig, mikor Noiret Baby lihegve, könnyes szemmel a kollégium elé érkezett.

— Borzasztó, Katus. Tegnapelőtt még nálunk volt a zsúron. Te nem is tudod. Régen nem beszéltünk róla! Új darabot tervezett. Rólam akarta írni és Julius Caesarról, tudod, emlékszel, Farkas Zoliról? Meg saját magáról. Egy leányról is beszélt, akit csak egyszer látott életében a tornaterem előtt... Igen, igen, valami olyasmit mondott, hogy egy őszinte pillanat többet rejt magában, mint egy diákos udvarolgasban eltöltött keszmergő esztendő. Milyen pillanatról beszélt, amit drámában akart megírni, milyen lányról, én nem tudom. Én azt hittem, hogy féltékeny Julius Caesárra, azért találta ki az egészet. Ugrattam is egy kicsit szegényt, Zolival... Nem tudhattam, hogy ilyen hirtelen... Hová mégy Katus?

Otthagytá Noiret Babyt a gyászjelentéses kapu előtt. Különös könnyebbedést érzett. Mintha egészen üressé vált volna. Otthon leült a tegnapi este otthagytott vacsorája elé. Megette az utolsó morzsáig. Nagy étvágyat érzett. Szelt magának még egy nagy darab kenyeret.

— Senkit sem fogok szeretni többé! — motyogta; beleharpott a kenyér lisztes hajába s lágyan, bőségesen, mint, aki jóleső feloldódásban saját magát siratja, — potyogni kezdtek a könnyei...

Ignác Rózsa.

RÓNAY GYÖRGY:

MÉG EGYSZER SZÁRSZÓN

A lomb már lassan leválik az ágról,
s ha itt az alkonyat,
lágý köd takarja, mint egy könnyű fátyol,
az enyhe halmokat.

A füst alant borong, a tó ezüstjén
páncélként villog az őszi ezüst fény,
s az égen este reszketőn ragyognak
lángjai a didergő csillagoknak.

Itt állok újra partodon ma, Szárszó,
e hűvös éjszakán...
Az élet szép. De tán csak a halál jó.
S a boldogság — talány.
Élünk vagy álmodunk? Nem, élni jobb tán.
Álmodni kezd a szív reménye fogytán;
akár a fák: ha lombjaik lehulltak,
gyűrűikben őrzik tovább a multat.

Hová veszett a nyár virága, hol van
a tündöklő varázs!
Vak éji felhők úsznak el gomolyban,
s az égbolt csupa gyász.
Fakó kis fény villan meg néha fönn még,
mint elborult arcon, ha ritka könny ég:
peregve hull le és a bánat árnya
nem enyhül tőle, — mélyebb lesz utána.

A szélben a vak levelek lobognak
a nyárfák ágain.
Ó nyirkos őszi felhők, szálljatok csak,
vigyétek vágyaim!
vad ívein suhanva át a mennynek
emésztő szomjúságuk talán betelhet,
vagy mint a villám, sisteregve, távol
elégnek izzó lángjuk viharától...

Míg lent hörögve omlik szét a hullám
s tombolva zúg a nád.
A Mindenség zokogja napja hulltán
a pusztulás dalát.
Süvölt az orkán, csattog szörnyű szárnya;
készülj világ a vakmerő halálra!
S készülj költő! — a vágató hegyélen
a végzet kardja szikrázik sötétben.

Zuhanj a földre, sírodat kaparva
sikoltsd ki gyászodat;
gázolj a rőten reszkető avarba
s temesd belé magad!
De búcsúzóul úgy zengjen a dal még,
hogy mint egy szív, megdobban a kihalt ég,
és a Boldogság, karjait kítárva
hulltoddan is fölránt egy szebb világba!

Hol az Idő nagy szárnya meg se rebben
s a végtelen napok
üdvétől az örökre gyúlt szemekben
sugárzó fény ragyog.
A tiszta órák emlékei kéken
vonulnak egyre át a messzeségen
s a boldogok megittasodva járnak
tágas, örök mezőiben a nyárnak...

EMBER ÉS EMBER

Csókakó mögül szüntelenül hangzott a fegyverropogás. De a szőlőbeli emberek már megszokták, szinte beletartozott a hegy hangulatába ez a szakadatlan diócsörgetés a sárgaföldesben.

A hajlék előtt diófa sűrű lombja alatt a pap és a paraszt ült az asztalnál, előttük korsó bor és két pohár. A háttérben, alkonyuló ég alatt, idelátszott tarka tetőivel, kisdud tornyaival a város.

— Ez olyan ördögös ember híriben áll, ugy-e? — mond a pap.

— A Krisztus? — válaszolta a paraszt, mert a másik szomszédról volt éppen szó.

— Ahun a'! — hepciáskodott a pap. — Nekem ne mondja többet senki emberfiáról, hogy Krisztus. Jegyezze meg, hogy Krisztus csak egy van.

A paraszt elhallgatott erre, a pap meg a bort kezdte dícsérni, mintha ezzel akarná jóvá tenni, hogy így ráförmedt a régi szomszédjára.

— Ez az a csiger vóna? — kérdezte hitetlenkedve.

— Az ám. A csiger, — mond a paraszt, mert elhatározta, hogy minden felelete rövid lesz és ki nem adja a Krisztust.

— Hiszen olyan ez, mint az arany.

— Lássa, még a csigert is borrá változtatja. Ezt is tőle tanultam.

— Különös ember — puhatolódzott a pap. — Tudja, van ennek valami a tekintetében; csak ránéz és rögtön megfogja az embert. Mikoriban itt ezt a szőlőt vette taval, én akkor láttam először. És tudja, ki jutott eszembe? Szent János evangélista.

— Az írást azt mindég magánál hordja, — dícsérte őt a paraszt. — Ha leteszi a kapát, könyv van a kezében. Tavasszal is, a trágyahordáskor... Hozta a kocii ganéjt, de könyvet olvasott az ülésben.

— Milyen könyv lehetett? — töprengett a pap.

— Meg nem tudnám mondani, — kapott észhez a paraszt. De aztán nyugodtan hozzátette — franciául vannak azok írva, meg angolul.

Tudta, hogy a pap nem tud sem angolul, sem franciául.

— Érdekes! — mond a pap. — És szereti a parasztokat? Szeret elbeszélgetni velük? Talán még a politikához is ért...

— Hogy ért-e? Biztosan ért, mert okos ember. Csak nem politizál.

A pap változtatott egyet a hangján.

— Szeretnék én egyszer összebarátkozni evvel az emberrel, hallja. Érdekölné: ha egyszer paraszt, hol a csudában tanulta össze azt a sok idegen nyelvet?

— Hát, — mond a paraszt, töltve a poharakba. — Igyunk, hogy el ne fáradjunk.

Tudta, hogy ő van nyeregben. Mert ő mindent tud, de a pap nem tud semmit.

— Van egy unokám, — folytatta — ez az ő fiával jár a gim-

náziomba. Hát azt mondja, többet tud ez, mint egy tanár. Úgy ki-
számítja a fa árnyékát a magasságából, mint a kétszerkettő.

— Mi a manó! — lelkesedett a pap.

— Pedig úgy-e, hogyan be tudja kapálni tavasszal a szőlőjét?

— Be ám, — hagyta helyben a pap. — Csak elnézem oly-
kor a hajlékból. Engem uccse, úgy csinálja, hogy kedvem volna
még nekem is félretérni a reverendát. Nem is ártana egy ki-
csit, úgy-e?

— Nem papnak való.

— No, éppen tegnap gondoltam — mondta a pap jámboran
— amint másztam fölfelé a sekrestyében a grádicson: teremő
Isten, vagy én fogynék meg egy ujjnyival, vagy ez a szószékajtó
volna szélesebb! Mert addig foggyon az ember, amíg van miből,
igaz-e? No Isten éltesse!

Koccintottak megint, de a paraszt hirtelen letottyantotta po-
harát az asztal lapjára.

— Várjunk csak. Van még egy kis kolbászom odabent. Ott
lóg a nád alatt.

— Hallani sem akarok róla, — felelé a pap.

— Ehen a két szüretelőbicsak, — mond a paraszt előkocogván
s ledobva, amit hozott, az asztalra.

De az még tiltakozott.

— Vigye innen, no ne izéljen!

— Egyék no!

— Nem bánom, — puhult meg a pap, — de akkor nem eszek
otthon vacsorát. Holnaptól kezdve egyáltalán nem eszek.

Es amint nyelni kezdték a jó falatokat, így folytatta:

— Tudja, szomszéd, régóta ismerjük egymást, hát magának
megmondom: mikor a nyáron az az asszonyhistória volt itt a
szomszédban, egy kicsit azért meg voltam botránkozva. Mert jól
van. Van itt egy ember, eltűri, hogy Krisztusnak szólítsa a hegy
népe egy marék sárgarépagért meg micsodáért. De akkor más-
ban is mutasson ám példát. Mert Krisztus urunk az emberi bol-
dogságot a családi élet tisztaságára alapozta ám. Nem firtatom,
hogy hogy vót, de az én fülem sok mindent meghall. Nem zörög
a haraszt, ha nem fuj a szél. Már a híveimtől hallom.

Elmosolyodott a paraszt és csak legyintett.

— Asszonyhistória... Nincs annak semmi alapja.

— Nincs?

— Nincs.

— Hát akkor hogy vót?

— Az van az egészben, hogy a felesége mégiscsak egy jám-
bor asszony. Valaki valamit a fülébe sűgött. Rögtön ideszaladt a
szőlőbe, megtépte a kötözőleányt. Az ilyennek aztán híre megy...
Mégis csak egy jámbor asszony, talán még olvasni sem tud.

— Nem szeretem én az ilyen próféta embereket, tudja —
ellenkezek a pap. — Megzavarják a lelkek nyugalmát. Hát persze...
Nem is csodálnám, ha ez a dolog is úgy volna, amint mondják.
Úgy-e, az ilyen tudós forma ember, akinek nem ölég az anya-
nyelve, hanem köll neki az angol, a francia, a német, az talán
asszony dolgában sem éri be eggyel. Ismerem a híveimet, tudom,
ők jámborak, elfordítják a fejüket és mindent elnéznek neki egy
marék sárgarépagért. De mi lesz, ha követni kezdik és egy
szép napon arra ébrednek, hogy fölfordult a hegyben az erkölcs,
hűsz éves lelki vetésem odavan?

— Ne féljünk kérem szépen, — mond a paraszt ravasz erély-lyel. — Mert nincs család a hegyben, ahol olyan szent volna a tűzhely, mint ezeknél. Úgy élnek ők, mint két galamb... Ha meg nyelveket tud és olvas? Maga mondta a multkor, hogy olvasni azért köll, hogy közelebb jussunk Istenhez. Az igazi írás mind odavisz.

— Akkor mik azok a vasárnapi órák itt a szomszédban? Mért csödití ide a híveimet minden vasárnap délután? Ezt mondja meg.

A paraszt nyelt egyet, bajusza fölugrott, egy pillanatra meg is rándult a szíve a Krisztusért. Mi lesz most? Mit mondjon? De aztán meg is nyugodott, legjobb ha a valóságot mondja. Abban még nincsen semmi.

— Hát elmennek hozzá az ügyes-bajos emberek. Jótanácsot csak szabad adni ingyen? Én is az ő tanácsára vetettem az idén sárgarépát rozs helyett. Annyi lett a sárgarépám a laposban, hogy földet veszek belőle. Hát ilyen ember a Krisztus. Aztán kinek egy levelet, kinek egy kérvényt megír az adóhivatalba, mert gyönyörű-szép írása van ám, mint az a gyöngy. Ugy-e, ha jól van írva, az urak is mingyárt jobban elolvassák. Ismerek nem egyet, akinek kijárálta még a rokkantsági segélyt is.

— Én csak azt látom, hogy valami nyugtalanság bontja meg a hegy régi szép békéjét. Kevesebb a gyónó, áldozó. Egyre gyé-rebben jönnek misére, létániára. Hozzon össze egyszer evvel az emberrel, már a híveim nyugalmaért is. Tegye meg nekem, szomszéd, a régi barátságunkért.

A paraszt úgy sercintgette szakállát az ujjaival, mintha föl-ébredt volna. Hát ennyi az egész? No ezért kár volt úgy meg-ijedni. Aztán megszólalt.

— Pedig most is azért vagyok itt, mert őt várom. Ahol ni! Jó estét szomszéd! Jó estét!... Jöjjön közelebb. Éppen magáról beszélünk.

Pár pillanatnyi csend támadt s ahogy a pap odapillantott a szomszédba, egy kucsmás, csizmás parasztember fordult éppen a hajlék elé. Nyakából lekanyarította a tarisznyát és miután föl-akasztotta a hajlék kilincsére, megindult errefelé. A sárgaföldes gödörből szüntelenül hangzott a puskaropogás és amint közeledett ez az ember, kibontakozva az alkonyatból, egyre jobban múltott a pap félelme, már látta arca szelidségét, göndörödő bajuszát.

— Üljön csak le szépen, — mond a pap, megtelve irgalom-mal, mintha a gyóntatószékből beszélne. — Foglaljon helyet. Hát maga az az ember, akit Krisztusnak neveznek?

— Hozok még egy lopóval, — ugrott föl a paraszt, ki tudja, örömeben-e vagy ijedtében? és lecsoszogott a pincébe.

— Én vagyok, — válaszolta a hegyi Krisztus meleg férfi-hangján.

— Maga az, — hagyta helyben a pap. — Szép a beismerés. Szóval tudja, hogy úgy nevezik és nem tiltakozik ellene?

De az elmosolyodott és megint annyi kibírhatalan szelidség gyült a mosolyába, hogy a pap elfordította a fejét, úgy folytatta.

— Tisztában van maga azzal, hogy kinek a nevét vette ma-gára? Hogy Istent profanizálja és megzavarja a hívek lelki nyu-galmát? Maga jóra való embernek látszik... Beszélni akarok ma-gával, barátom. Ki kell ábrándítanom, rá kell ébresztenem arra, mi lesz itt, ha mindenki Istennek képzei magát a hegyben.

— Ne tessék rossz néven venni, kérem, ha úgy neveznek. Tudom, hogy több jót mondanak rólam, mint amennyit megérdemlek.

— Maga pásztor akar lenni a pásztor helyett barátom. Pedig egy akolban csak egy pásztornak van helye.

— Belátom, hogy vétettem. Azt is tudom, hogy ki ellen. Bocssáson meg. Egy akolban csak egy pásztornak van helye — és az ön, plébános úr.

A pap meglepetve fordította vissza fejét és megint az előbbi szelíd mosollyal találkozott. Így szólt:

— Csak kérni szeretném. Ne engedje, hogy Krisztusnak nevezzék.

— Ha úgy szólítana valaki, tiltakoznám. De azt nem tudhatom, hogyan hívnak a hátam mögött. Én csak a föld szolgája vagyok, ember szeretnék lenni, nem Isten.

— Miért szeretne ember lenni, — vetette ellen a pap — mikor úgylis az?

Most az az előbbi szelíd mosoly átment a hegyi Krisztus hangjába is:

— Az ember nem lehet elég méltó embernek lenni, — válaszolta. — Több akarok lenni, mint aminek születtem.

— Hogy-hogy több? Hát mi akar lenni akkor, ha nem az, mint aminek a Teremtő teremtette?

— Mint amilyenek a Teremtő megálmodott.

— Tessék? — kérdezte a pap, hogy elrendezze gyorsan a gondolatát. De a hegyi Krisztus segítségére sietett.

— Nem szeretem a nagy szavakat, — mondta. — Úgy szeretnék élni, hogy végül elmondhassam: boldogan éltem.

Kétkedve nézett rá a pap.

— Ha jól tudom, földműves?

— Igen. S ha valakinek ilyen magas céljai vannak az életével, a jóakarátú emberek könnyen megkérdezik: te hogyan csinálsz? Ennyi az egész.

— Talán azt kívánja, hogy mindenki megtanuljon franciául? — ellenkezett még mindig a pap. De a hegyi Krisztus így felelt:

— Ó, a boldogság nincs nyelvekhez kötve. Még nemzetekhez sincs. Aki magyar, az is lehet boldog.

— Dehát akkor hogy akarja megosztani másokkal a boldogulás útját? Hogyan akarja ezt a hegyet itt boldogítani?

Halkan felelt a hegyi Krisztus, úgy, mintha nem is a papnak mondaná:

— A lelki kincs megosztható, ha van.

— És van? — csapott le rá a pap.

Nem kapott feleletet. A sárgaföldes gödörben még mindig ropogtak a puskák, kicsipkézve a csendet, amely mint nagy terítő csüngött alá a hegyről a város felé. A paraszt elősaslagott a hajlékból, vállán a lopóval s amint az esti fényben hunyorogva megállt, kitartotta a bort a világoosság felé, hogy meglássa színét.

— A napot keresem és a várost látom, — motyogta, amint keresztülnézett az üvegen.

— Különös, hogy egy egyszerű ember szájából hallom ezeket, — sóhajtott a pap. — Szinte hihetetlen, amint látom a kerges kezét, a poros csizmáját. Nincs okom, hogy kételkedjem. De mégis. Adja kezét. Nem hiszek, amíg meg nem érinthetem.

Ekkor kezét fogtak a hegyi Krisztussal. Azután így folytatta.

— Munkáskéz... Istenem Uram... Én ismerem az embereket. Húsz éve vagyok gyóntatójuk. S ha elnézem ott a völgyben azokat a kis tarka-barka házakat, amint éppen letűnik mögöttük a nap, hát elfacsarodik a szívem, hogy milyen kevés a boldog ember azok alatt a tetők alatt. Ön boldog embernek látszik! Mondja meg, mi a boldogság?

A paraszt is leült az asztalhoz, vállán a lopóval és ketten néztek figyelmesen a hegyi Krisztusra, hogy mit felel? Az pedig kezében fogva üres poharát, felfordította az asztalra és rátette kezét.

— Az ember mindig az után kapkod, ami nincs. Boldog az, aki a kisebbik részt választja, mikor a nagyobbikat is elvihetné. Aki nap helyett megelégszik egy csillaggal is. Csillag helyett a puszta sötétséggel is. Mert magában hordozza a fényt.

— Mert a sötétben is megtalálja Istent, — mond a paraszt.

— Mert magában hordozza Istent, nem érti? — helyesbítő a pap.

— De élni tud eszével, lelki javaival — helyesbítő amaz.

— Egyszer egy gyónóm azt mondta: plébános úr, vétkeztem, láttam az Istent, — példálózott a pap. — Hogy-hogy? — Két napig koplaltam, nem volt munkám, egy fillérem és akkor az utcáról benéztem a bankba. Láttam, amint kinyitották a szekrényt. Plébános úr, láttam, ott volt az Isten... Rettenetes pogányság! A pénz nem boldogság. A pénz a legnagyobb korbács.

— No, akkor én nem panaszkodhatok. Az én korbácsom elég rövidre méretett, — mond a paraszt, töltve a poharakba. — Isten éltesse, szomszéd, a plébános urral együtt.

— Ex ore parvulorum veritas, — felelte rá a hegyi Krisztus.

— Kicsik szájában az igazság, — magyarázta a pap, mutatva, hogy tud még latinul.

A paraszt is elgondolkozott erre, aztán így foglalta össze élete értelmét.

— Öreg gyerek vagyok, tőlem már nem köll fölvenni, ha eljár a szám. Mit tudom én, mi a boldogság? Dolgoztam öleget, nem panaszlom. Apám egy földjéből hármat csináltam. De ezzel csak azt mondtam: több föld, több munka. Több gond. Az asszony meghalt, a gyerekeim is mind szétröpültek. De olykor kijövök ide a szőlőbe vasárnap, akkor boldognak érzem magam. Most is az vagyok.

Megint koccintottak és ittak. Immár szépen esteledett, a sárgaföldesben megszűnt a ropogás.

— Dehát ki maga tulajdonképpen? — mond a pap a hegyi Krisztusnak. — Maga tudós embernek látszik, szomszéd. Hol tanult nyelveket? Mért tűrja a földet? Honnan jött ide? Annyi mindenfelét szeretnék megtudni magától, kedves szomszédom...

De a hegyi Krisztus most megkötötte magát. Ez az ő titka volt amit soha senkinek meg nem mondott, és sokan azt gondolták, ebben van ereje. Egy idézettel szokott válaszolni csak.

*„Azt, hogy a nép fia vagy, igazolnod, sejh, ma nem azzal
Kellene: honnan jössz, — azzal, ecsém: hova mész!”*

Most is, hogy elmondta az idézetet, a pap és a paraszt soká eltűnődtek annak értelmén. Talán még kérdezni is akartak valamit, de egyszerre szokatlan dobogás hallatszott a szőlők végéből, aztán mindegyre erősödött a mesgén.

— Nézzék a! — ugrott föl a paraszt. — Ki jön itt lóháton végig a mesgyén? Valami katona? Mit akar ez itt?

— Talán eltévesztette az utat, — mond a hegyi Krisztus.

De akkor már egész közel hangzott a dobogás, jól ki is lehetett venni a katonát, éppen megrántotta a kantárt a szőlő sarkánál és odakiáltott:

— Hé, öreg! Hogyan jutok én itt egy igazi útra?

Maga a hegyi Krisztus válaszolt:

— Csak mindig egyenest.

Csodálkozó hang volt a felelet a ló hátáról.

— Mihály! Megismerlek a hangodról. Te vagy az, Mihály?

— Én vagyok. — válaszolta a hegyi Krisztus nyugodtan.

A katona leugrott a lováról.

— Kösse meg, öreg, ezt a gebét. Itt nem mehetek el szó nélkül. Hát te vagy az, Mihály? — ismételtette és közelebb lépett az asztalhoz. — Látom, csizmát húztál. Elvetted azt a kislányt? Te boldog ember.

Közben bemutatkoztak. A hegyi Krisztus így mutatta be a katonát a papnak és a parasztnak:

— Egy régi bajtársam.

Az pedig összeütötte sarkantyús csizmáját és kétszer egymásután megismételte:

— Vitéz Kótelki őrnagy...

S mint a régi hordóból, amit váratlanul csapra ütnek, habzott dőlt belőle a meglepetés:

— Nem tudok szóhoz jutni. Te ismersz: szkeptikus ember vagyok, de ez a csodálatos véletlen leszerel. Tíz évvel ezelőtt — emlékszel? — ugyanígy lovagoltam egy este, nagy gyakorlat után. Téged kerestelek és megtaláltalak egy parasztház előtt... Akkor még katonaruha volt rajtad. Mi ez? Hisz ez még most is a tisztí csizmád!...

— Bizony az.

— Mindjárt hozok poharat, — ugrott a paraszt. — Erre kocintani muszáj.

— Megoldódik egy rejtély... — mond a pap, mint aki csodának tanuja.

A paraszt lámpát is hozott mindjárt, fölakasztotta az ágra, az asztal fölé. Csak most derült ki, hogy sötét van. Már fénykört vetett a lámpa lefelé, megpirosítva az arcokat.

— Szóval elvetted? — faggatta a katona.

— Igen.

— Boldogulsz?

— Igen.

— Családod van?

— Három fiam.

— Brávó! És gazdálkodik egy szép kis asszonnyal itt az Isten háta mögött, mint egy Robinson Crusoe.

— Isten éltesse! Igjunk a véletlen találkozára, — mondotta a paraszt örvendezve. Kocintottak, ittak, aztán négy koppantás hallatszott, amint letették az üres poharakat.

— Hát teveled mi van? — érdeklődött a hegyi Krisztus.

— Köszönöm, megvagyok — mond a katona változott hangon. — Mikor te kiugrottál — úgy-e, harmadéves voltál, kérlek alászan? — én még elvégeztem a negyedik akadémiaát, utána a vezér-

karit, azután csak vitézkedünk, kérlek, vitézkedünk. Tavaly megkaptam a Signum Laudist.

— Tyühühü! — lelkesedék a pap.

— Gratulálok. Családod van?

— Kérlek szépen?... Hát minálunk nem megy olyan gyorsan az ilyesmi. Hogy úgy mondjam: egyelőre még nem vállaltam nemzetgyarapító szerepet; azt rábizzuk a polgári osztályokra. Legénykedem. — mond a katona, dobolva kezével az asztallapján.

Erré a pap is megszólalt.

— Ebben egy kicsikét hasonlít a pályánk. Kezet foghatunk.

— Különben boldogulsz?

— Kérlek, nem panaszkodhatom. Most éppen nagygyakorlaton vagyunk. Ma itt, holnap ott. Katonasors.

— Gyöngyélet a katonaélet! — mond a paraszt.

— Hát csak megálljuk a sarat, — szerénykedett a katona. A lámpa vöröseket nyalt szénfekete haján. Kemény arca olyan volt, mintha úgy lett volna faragva. Pedig minden vonásán látszott, hogy előkelő.

— Mindenki a maga helyén, — mond a pap és a hegyi Krisztusra nézett. Megint megkapta, de már megsimogatta az a szelidség a hegyi Krisztus arcában, amely szintén szélfujt és napégetett volt és már eltűnt mögüle az a titok, ami félórával ezelőtt még oly ismeretlenné tette.

Jankovich Ferenc.

TAKÁTS GYULA:

VERSEK

MAGAS AZ ÉG

Mereng a kápolnánk a hegytetőn.
Csipkésen leng az őszi ég.
Hálójában csendesen remeg
a szétfolyó vidék.

Hamuszürke kétség permetez,
és minden emlék ellibeg.
Lelkem csapkodva nekiszáll
a zúgó semminek.

Magas az ég és a lélek
az élet és szerelem rabja,
mint vésett gondolat zihál
tornyos falakba.

ŐSZI PINCE ELŐTT

Nyár van még, de szebb az őszi
béke, mely a tél előzi.
Aszal a nyár. A tél dermeszt.
Zamatot a szép őszerjeszt.

Könnyű bort és könnyű verset
küldj ajkamra szép szeptember,

hisz álmomból már is reggel
ízeiddel ébredek fel.

A kóbor nap délen ballag.
Langyosul a pince barlang,
s lassan nyirkos erdő, hajnal
hidegtestű ugarakkal.

Új jegyében vele mentél.
Nem melegszen a szemednél.
Eszter, fényes, mint a gerle
sírok rámmért ketrecedbe.

Mint a felhő napos csúcson,
térded kettős halmán úszom.
Tündérsziget kies tájban,
tó és szőlő magányában.

Úgy élek, mint omladó fal,
tűnt idejű diadallal.
Ronjaimból még jó hogyha
futja majd szűk pince, konyha.

Orma elé, — tán az idő
hogyha megszán — diófa nő.
Kedves árnyék, később esónak
szebb tájakra indulónak.

VERSEK

HEGYVIDÉK

I.

Az éjszaka reáborul
a hegyvidékre. Én
megállok itt és meglapul
nehány szegény legény.

Ezek fekete és konok
apáknak fiai.
Ezek a talpig rongyosok,
ezek az igazi

fekete bárányok, kiket
a vak végzet terel
a harmincölnyi semminek
s az ördög falna fel.

II.

Határtalan az éjszaka.
Ki fáradt fűre dől.
Vadkörte és vadalmafa
hajlik rá kétfelől.

Az üstökébe szöcske ül
és onnan ciripeli,
hogy élni jó és egyedül
az élet kell neki.

III.

Félkör alakban szállnak
a csillagok le. Én
sóhajtok és a fák alatt
nehány szegény legény

álmában sóhajt, rí, kotyog,
mint gyermek, ölbeli
s nem tudni már, a rongyosok
szivárgó könnyei

csillognak, vagy a szóke és
szép csillagok. Velem
együtt tűnődik az egész
táj és történelem.

TEPLOSFÜLKE

Szelíd barátok, szentek és papok
lőháton és páncélban és gyalog
vonulnak lassan s körbe-körbe, mert
az építész félíveket kevert
homokból, mészből, fából és hideg
gránitkövekből fülkét épített.

Ezért hajolnak össze és ezért
ferdek a fák, a lombos és kimért
olajfa, mustár, cédrus, az a sok
szomorúfűz, — ferdek a lugasok
és ezért kormányozza jobbra át
a fáradt Jézus szürke szamarát.

Szűz Mária, mint fészekben, lebeg
fölötte. Szállnak párnás fellegek,
a színes és a szárnyra kelt dalok,
miket lélekzetfojtva hallgatok,
miket hallgatnak itt, a régi pad
térdeplőjén a nők s a férfiak.

E jámbor és e bűnbánó szívek
makacs éhét és szomját enyhíted,
Urunk, kinek dícséretére még
ezerötszázhatvanban emelék
e templomot a nemzet és sivár
életének derekán a király.

ELMULIK MINDEN

Ki van velem, ha alkonyodni kezd
a napsütött, a gízgazos világ?
ha visszatér a tünt idő s ijeszt,
ki vigasztal? ki sejtí meg fiát
bennem, kutatva arcvonásaimban?
Az életet ki osztja meg velem?
Talán az ajtót kéne csak kinyissam,
hogy mulatság és dáridó legyen?

Én jól tudom, elmulik minden egyszer.
De addig is, sok minden fáj, sajog.
Ragyogjatok hát rám szelíd tüzekkel
s szeresetek tí, távol csillagok.

MINT A HOLDSÜTÉS

Szívemnek holdvilága, te
szelíd sütésű szerelem,
örök vonzásodat s vele
hatalmatat énekelem.

Érintenek sugaraid
s beáll azonnal a dagály.
Az érzések hullámait
elindítod s ha majd apály

jön nemsokára, tudni, hogy
elfordultál te tőlem és
mások keservét gyógyítod
szelíden, mint a holdsütés.

Toldalaghy Pál.

KODÁLY ZOLTÁN

Hatvan gyümölcsöző év kiteljesülése annyira mélyen emberi és bensőségesen személyes ünnep, hogy a kívülálló méltán felteheti a kérdést, vajjon mi ad jogot ennek a szigorúan személyes világnak megszentelt határain átlépni, akár még egy országos ünneplés ürügye alatt is: a csodálat-e vagy éppen csak a mindenütt problémát kereső tudományos érdeklődés?

Amikor azok soraiba kívánunk állni, akik a *hatvanéves Kodály Zoltánt* és benne, Vörösmarty szavával, „a hangok nagy tanárát” vagy még többet ennél, a magyar zenei ugar nagy úttörőjét ünneplik, nem a búvárkodók fürkésző tekintetével, nem is a dícsérő himnuszok szokásosan üres álpáthoszával, hanem inkább a reálisan szemlélődő lélek étoszával szeretnők megközelíteni az ünnevelt Mestert, nagyvonalú munkásságának eredményeit és azt az igazságot, amelyet a magyar muzsikában ma az ő alakja képvisel...

Hogy ez a munkásság valóban nagyvonalú, azt mindenekelőtt a hatalmas *Kodály-irodalom* sejteti. A sok nagyjelentőségű cikk és tanulmány közül kimagaslik *Molnár Antal* zeneakadémiai tanár önálló Kodály-tanulmánya, amely nemcsak Kodály szellemi, emberi képét rajzolja meg, mint *Papp Viktornak* egykor a magyar zenei arcélek között megjelent jellemzése, hanem rendszerezi is Kodály zeneszerzői, zenetudományi és zenepedagógiai munkásságának adatait. E tanulmányból megtudjuk, hogy Kodálynak csupán a *Zsoltárát* kétszáznál több városban adták már elő a világon, régi magyar szövegét ennek a Kodály-kompozíciónak pedig már vagy nyolc nyelvre fordították le. Megtudjuk ebből a tanulmányból, mily nagyjelentőségű hatása volt és van Kodály munkásságának idehaza és külföldön, megtudjuk belőle, hogy Kodály mennyire jött „éppen jókor”, bár zenei kultúránk jó száz évvel maradt el irodalmi fejlődésünk mögött: kórus-kultúrája a széthúzó magyarságnak módot adott, hogy legalább ezen az egy szinten egységessé tudjon lenni, Pálmusában a trianoni magyarság vigasztalója lett, Hány Jánosában a Trianon utáni keleties csodavárásunkat és álmódosításunkat ostorozta, Székely fonójában rávezetett népzenei kultúránk csodáinak megismerésére és megbecsülésére, és Te Deumjában, amely vallásos muzsikát ad a legjavából, menten mindentől, ami profán, már előre megírta a Trianon bilincseit lerázó magyarság diadalénekét...

Költőink már több mint egy százada hirdetik, hogy „nyelvében él a nemzet”, — és a *magyar nemzetnek ezt a „zenei nyelvét”,* amely a maga keleties vonásaival a magyar muzsikát minden más európai nyelvtől élesen elhatárolni volna hivatott, ezt a nyelvet, amelyben a „zenei magyarság” ébredt öntudatra, ezt teremtette meg a közösség számára Kodály. Ez az ő elsődleges érdeme. Ő fedezte fel, és az ő nyomán visszahangozza ma már az iskolapadoktól a hangversenytermekig és templomkórusokig a magyarság apraja-nagyja. Stílus dolgában, belső szerkezet, hangnemi alapozás és kifejező erő szempontjából új és eredeti ez a nyelv.

Már lehet vagy húsz éve, hogy külföldi zenei körökben, többek között a bécsi zeneakadémia egyik katedráján a modern európai zenével kapcsolatosan Kodály és Bartók zenéjére is felfigyeltek, és az ő művészetüket, nem annyira Richard Strauss, mint inkább Schönberg és Stravinsky muzsikájával egy kalap alá foglalva, ezzel a szóval magyarázták meg: *lineáris muzsika*. És e szóban nem gondoltak klasszikus kontrapunktikára. Igaz, hogy nem is gondoltak arra sem, mennyire nem tudott és akart „nemzetivé” lenni sem Schönberg, sem Stravinsky... Ott Bécs-

ben a vonalszerű zenei szerkesztésen a zenei szólamoknak olyan újszerű kezelését értették, amikor nemcsak a szólamok vonalrajza, hanem még harmóniai képlete is egymástól független. És ezek a bécsi zenepedagógusok nagyon csodálkoztak, ha magyar tanítványaik kezében Bartók- vagy Kodály-kottát láttak. Csodálkoztak, mert nem értették az összefüggést az új magyar zenei nyelv és a klasszikus európai zenei nyelv között. Idehaza talán még ma is összekevernék Kodályt és Bartókot egymással, vagy mindkettőt összetévesztenék Schönberggel... Pedig ma már tudjuk, hogy bármennyire volt is Bartók első védője Kodálynak, bármennyire volt épen Kodály az első megértő interpretátora Bartók műveinek a Nyugat, a Musikblätter, vagy a Revue Musicale hasábjain, bármennyire adták is ki az *Erdélyi népdalokat* közösen és fűzte őket egybe meleg barátság, — azért Kodály és Bartók csak a kiindulásban hasonlítanak egymáshoz: mindkettejük zenéjének alapja a magyar népzene, a parasztléletpedagógia, művészi törvénykönyvük a népzene elemeinek, emlékeinek és élő hagyományainak gyűjtése az általuk alapított magyar zenetörténeti folklor keretében, amelynek alaptételeit is ők ketten állapították meg és tették a mindenkori, nemcsak magyar, népzenei kutatás alapfeltételévé (v. ö. Kodály Argírus-kutatásait, amelyek a lejegyzett zenei emlékekkel szemben is a népi dalkincs élő hagyományainak elsőbbőségét igazolják.) Bartók és Kodály művészete azonos forrásból és feltételekből kiindulva mégis két merőben különböző világ szféráiban bontja ki szárnyait. Bartók mint komponista a magyarság dallamkincsét a nagyobb lélekzetű műveiben általában csak a saját zseniális, de exotikus világán szűri át, ő a maga nyelvét beszéli, a maga útját járja, — mint ahogyan idegen világba szakadt el tőlünk, ahol a magyarság jövő sorsát a távolból szemlélve most indián népmuzsikát tanulmányoz ugyanazzal a tudományos apparátussal, mint előbb a magyart. Van ebben valami fölényes, de torz gesztus... Ez minden bizonytalansággal hiányzik Kodályból. Ő mindenestül a miénk marad sorskétségek ellenére is. Nyelve sem az exotikus különcé, hanem a nagy magyar történeti közösség nyelve, melynek sorsát megosztani vágyik. Nem is csak zenei téren van itt különbség, hanem a világképük választja el őket.

Amikor Operaházunk a Hány Jánost először adta elő, voltak, akik idegenül álltak akkor ez előtt a különös színpadi és zenei alakulat előtt. Meglehet, hogy az előadásban volt a hiba, lehet, hogy a megénekelt tárgy bizarrsága, amelyet a zene cégéreül észrevehetően utólag biggyesztettek a darabhoz és éleztek ki, vagy talán inkább a népi zene naiv világa volt az, amit akkor még sokan nem tudtak befogadni. Különösen a klasszikus nyugateurópai zene hívei, műkedvelők és komponisták egyaránt, nem tudták megérteni, hogyan tud a klasszikus problémákkal telt modern zeneszerző a népléleknek e szinte primitív világába rejtekezve mégis modern lenni. Talán joggal tették is fel a kérdést, hogy vajjon mi marad meg akkor az alkotóművész önérzetéből, ha pusztán tárgyvilágosságával csupán azt vetíti elénk, amit a magyar népmuzsika újonnan felfedezett kincsesházában talált, és vajjon az a hűség, mellyel a magyar dalt Kodály idézi, nem egyéni invenció hiánya-e. Ma már tisztán áll Kodály eljárásának lényege előttünk: ő az archeológusok és felfedezők tárgyszemléletével valóban „hű marad a lelethez“, — mint ezt Ottó Ferenc legutóbb megállapítja, — de a feldolgozás minkéntjében aztán annál eredetibb formában bontja ki alkotói tevékenységét. Azért nem volt igazuk azoknak, akik a Székelyfonót „műzeum-illatúnak“ érezték Kodálynak e nagyfokú tárgyszerűsége miatt. A magyar népdal még sohasem kapott ilyfokú létjogosultságot a műzenében, mint Bartók mellett épen Kodály Székelyfonójában, még sohasem mutatta meg senkisé a magyar népdal filozófiáját, a ma is élő népi hagyomány ősi, szinte pogánykori, keleties elemeit, mint épen Kodály; — valakinek ezt a munkát is egyszer el kellett végeznie! És hogy ez a valaki kénytelen volt ezért a nemlétező, elmaradt, meg nem valósult magyar nemzeti zenetörténetet egy személyben végigcsinálni, ez a dolgok lényegében rejlik. Épen ez az önmagáról való tárgyilagos lemondás annak a művészi

útnak a titka, amelyre Kodály alkotásai irányították a magyar zenei életet. „Egyszerűség, igazság, természetesség: minden műalkotásban ez a legfontosabb” — állapította meg egyszer Gluck lovag; Kodály alkotásainak jellemzéséül talán még hozzátennék hármat: *Magyar zenetörténeti sajátosságokból levont törvényszerűségeket, keleties és humanisztikus vonások keveredését és a közösségi eszmét.*

Csak akit a *Psalmus Hungaricus*-ban a zsolttárdallam puritán egyszerűsége és magyarsága, a kórusok jajjai, a vokális kontrapunktika és a zenekari bravúrok kiegyensúlyozottsága meg tud ragadni, csak az mélyedhet el igazán a népi énekek világának csodálatában is. Kétségtelen, hogy a sokrétű magyar zenei élet alakjai között nem egyet találhatunk, aki kompozícióban a maga módján fáradozott egy valamilyenfajta „új magyar stílus” kialakításán: *Dohnányi Ruráliája, Szegedi miséje, Hubay, Zsolt Nándor, Bulthykay, Lajtha, Zádor, Szendy, Huszka, Székely, Buchner, Kersch* művei, — hogy csak találomra néhányat is említsek, — vagy akár a szegedi *König Péter* és sok más olyan magyar komponista (*Erkel, Volkmann, Koessler* stb.) szerzeményei, amelyekben az idegen származás és hatás mellett kétségtelenül van „magyarosságra” való törekvés is, — világosan mutatják, hogy amit Kodály és Bartók hoztak, már valahogy bent volt régen a levegőben, csak nem talált a kibontakozásra kellő módot. Volt alkalmam két élő példában közelről is látni, milyen fokban válhatik magyarrá a magyar komponista még Kodály és Bartók büvkörén kívül is: *Járai István*, közismert eklektikus zeneszerzőnk volt az egyik példa, aki engem először vezetett be a zeneszerzés titkaiba, míg a másik példát *Siklós Albert*ben, a bámulatos szaktudású professzorban és klaszszicizáló komponistában ismertem meg; mindketten, mint tanárim zeneakadémiánkon, — voltaképpen önkénytelenül is abba az irányba tereltek, amelyben el lehet jutni a magyar népi muzsikának és két legnagyobb előharcosának helyes értékeléséhez, sőt követéséhez. És ez talán nem is olyan különös, nihielyt készséggel elismerem, hogy az előttem lebegő két példa bennem, a tanítványban, azt a meggyőződést keltette, hogy minden komponistának a maga módján lehet és kell eljutnia a magyarrálevés bizonyos fokáig, ha nem akar az epigonok sorába kerülni. Ha azonban vizsgálódásaim földrengéscjelzőjét még mélyebbre alapozom, lehetetlen észre nem vennem, hogy épen Kodály hozott a maga nemében új világot minden más magyar komponistával szemben, muzsikájának magyarsága nem kísérlet, nem laboratóriumi ötvözet, hanem egyszersmindenkorra érvényes, szerves életfolyamat, amely a népi zene hagyományáiból önként következik. Kodály stílusában ez a félreismerhetetlen magyar íz a Mester életének szerencsés fordulatai következtében már az 1910—12-es évektől európai utakra és visszhangra talált, a Mester közvetlen környezetének és lelkes híveinek áldozatosága megnyitotta előtte Európa kapuit, idehaza pedig a lelkekben az új magyar zenei stílussal szemben lassan értés és lelkesedés fakadt. Ez a magyar zenei felfogásban mutatkozó fejlődési folyamat épen Kodály hatvanéves munkás életének egy másik nagy eredménye!

Miben áll ez a fejlődési folyamat magában a Mesterben?

Talán stílusosan járok el, ha erre a kérdésre három szimbólummal felelek, amelyet *A halhatatlanságra vágyó királyfi* érdekesen ősi magyar meséjéből idézek. A halhatatlanságra vágyó királyfi három királylánytól három csodálatos ajándékot kap: egy gyűrűt, amelyet ha megforgat ujján, egyszerűben ott terem, ahová jutni akar; egy szelencét a második királyleány képével, s ha e képet nézi, egyszerűben ott terem, ahová gondolatai irányítják; és a harmadik királyleány egy arany varázsvesszőt ad neki, amely azzá változik, amire a királyfit vágyai csak úzik. És mikor ott áll a halhatatlanság szigete előtt, a varázspálca híddá változik... *Gyűrű, varázslatos kép és híd:* ezek azok a képek, amelyek Kodály művészetének is szimbólumai lehetnének.

Gyűrű. Jelképezi a népzenei törvények gyűrűjét. A Kodály-muzsika innét indul ki és ide tér vissza erőttöbbletért. Mint a Kárpátok béregyűrűje, úgy övezi körül Kodály zenei alkotásait egy zseniális felfedezés büvköre. Ez a felfedezés egymaga méltóvá tehetné őt akadémiai tag-

ságra, mert hiszen Debussy, Rimsky-Korsakow, R. Strauss fénykora óta szinte az egyetlen termékeny zenei eszme a nyugati muzsikában is. Kodály a *népzenéről* írt tanulmányában (1937), de már jó húsz évvel előbb a *Zenei Szemlében* a *pentaton hangrendszerre* mutat rá, mint amely a nyugati zenének is új szint kölcsönözhetne; de ez a hangrendszer közös tulajdona a finnugor népzenének is. *Az ősmagyar dal* létezése Kodály-nak e felfedezése nyomán *ma is élő valóság!* A Kodály-művek hangrendszere, az ősi dalokból ellesett egytéma-rendszerű szerkesztésmódja élesen elválasztja őket mind az ú. n. „cigányos magyartól”, mind pedig az európai formalizmustól. Hangnemeik keletiesek, közel állanak a középkori és ókori klasszikus hangnemekhez. Ezen az úton jut el Kodály az ógörög hagnem kultuszához (*Sappho szerelmes éneke*), és ez az alapja a Kodály-muzsika humanisztikus vonásainak (*Megkésélt melódiák, Bordal* stb.). Épen az olyan nagyszabású benyomások, mint amilyenekben legutóbb az Operaház Kodály-ünnepségén lehetett részünk, teszik szinte kézzelfoghatóvá Kodály stílusának archaizáló jellegét: innét a Psalmus főburdon- és „organum“-szerű hatásai, innét a Hány János-suite első részének hullámzó témája (bátran összehasonlítható R. Strauss Also sprach Sarathustra-jának túlzó kromatikus fugatémájával!): itt valóban egy magyar „dallam-ősmag” jegyében „kezdődik a mese”. Kodály muzsikájának jellemzője a *negyed- és ötödlépés* (és párhuzam). Ezek a hangközök (v. ö. a Te Deum pompás fugatóját: Pleni sunt stb.) keménységet, erőt, ősi stilizáltságot adnak, mint ahogyan a középkor zenefilozófusai is ezekben a hangközökben látták a világot mozgató ős természetű erők megnyilatkozását. A nyugati klasszikus és romantikus zene az érzelem misztikájából fakad, Kodály muzsikájának lényege: az akarat misztikája, — mint ahogyan meséinkben is a gyűrű az Akarat jelképe! — Igy valósítja meg Kodály a maga zenei magyarságát. Magyarrá nem a népdalidézet teszi, hanem a belső törvényszerűségek magyar faji jellege, és ez a jellegzetesség nem jelenti azt, hogy most már ezentúl minden magyar kompozíció csak annyiban magyar, amennyiben Kodály-stílusú. Költőinktől sem várjuk azt, hogy most már csak Ady-stílusban írjanak. Kodály irányt szabott, alapot mutatott, a mikéntet mindenkinék magának kell eltábornia, — a zseni persze zseniálisan találta el!

Kép. Kodály költészetét a *képszerűség* jellemzi. A *Molnár Anna* vérfagyasztó jelenetei, a *Jézus és a kufárok* ostorfonó Krisztusa, szertemenekül pénzváltói és barmai, a *Psalmus* zsoltározó tömegei, a *Hány János* szatirikusan rajzolt bécsi mechanikus órája, az ironikusan elferdített Marseillaise, a *Te Deum* freskószerű jelenetézése (angyali karok, apostolok, martirok, stb.), de még a *Szekelyfonó* „nagy balladájának” csodatornya, csodamalma, csodahalottja, — mindmegannyi kép (l. *Mátrai képek*). E képszerűség a *Kodály-arc tükörképe*. Erről az arcról talán szabad elmondani, hogy Debussy-arc. Hiszen Debussy volt Kodály első „példaképe”. Ahogy a nagy francia letörte a wágneri muzsika kromatikus kájának bilincseit és új francia muzsikát alkotott az egészhangú skálán, úgy Kodály is hasonló céllal pendítette meg pentaton rendszerben lantját. Nem csoda, ha *Debussy* arcát külsőleg is felvette, nem csoda, ha a *Faun delulánját* egy ősiesen keleties *Nyári estében* virágoztatta ki. *Kodály szellemi arca* pedig nem Petőfi- vagy Arany-szerű, — ilyen hasonlítás sántít, — hanem inkább Babitséra emlékeztet. Kettős Janus arc az: *külsőleg a nyugati Debussy-fej, de gondolatai, eszméi őszkíták, keletiek*. Kodály mint komponista is zenetudós, aki az élmény anyagát állandóan tudatosítja, rendszerezi, elemzi (Ottó Ferenc). Ez a vonás ide tartozik: meséinkben is a varázslatos kép az emberi gondolatvilággal áll kapcsolatban. Kettőség jellemzi Kodály eszmevilágát: humanista és keletiesen stilizáló a művészete, zenekarban énekelés, énekhangban zenekari totalitás, egyik oldalon a klasszikus Palestrina-stílus kultusza, mert örök emberi, ezért örök emberien magyarrá is tehető, de a másik oldalon a keleti, népies primitívség bája nyűgöz le, mint az annyira kedves *Biciniákban*. — Kodály mint kritikus és író először a nyugatos irány táborában tünt fel. Lekötelezve érezte magát annak a körnek, mely őt először emelte fel az ismeretlenségből. Akárcsak Babits. És egyszercsak

fordul a kocka, Kodály vallásos költővé kezd lenni, Tantum-ergókat ír, a katolikus liturgiát tükrözi Te Deum-jában vagy akár kis előző áldozási énekében, ahol azután a keleties magyar ölelkezik a gregorián-stílussal. Megint csak Babits juthat eszünkbe! Kodály vallásos műveiben magyar muzsika szólal meg latinul is. És milyen vallásos művek ezek! Hallgatásukhoz nem kell különösebb „tolerancia“! Várjuk Kodálytól egy „magyar nagymise“ megírását! Nem hisszük, hogy a drámai zenével szemben ellenszenvet érezne; ezt még az opera esetében sem hisszük! A Janus-arc két ellentétes arcvonása még homályban van: egy magyar mise és egy magyar nagyopera!

Híd. Az érzelmi világot jelképezi és a közösséget, a *nagy magyar közösséget*, amelyet Kodály — a magyar komponisták közül talán leginkább — összefogni tudott. Hogy vonósnégyesei, Duo-ja, zongoradarabjai azt az ürt akarják kitölteni, amely a már-már veszendőbe menő magyar házimuzsikában mutatkozik, valószínű. De az az ének- és kórus-kultúra, amely Kodály eszméi nyomán az egész országban feltámadt, felülmúl mindent, amit eddig magyar komponista társadalmi jelentőségben végbevitt. Hidat vert ez az ének-kultúra *Bárdos Lajos* és *Kerényi „Magyar Kórusán“* és „Énekszó“-ján keresztül a város és a falu népe közé (v. ö. *Kertész* és a *Magyar Kórus*-kiadványok, *Faludi* és a *Cantate*-kiadványok, valamint a *Katolikus Kántorszövetség* és *Cecilia Egyesület* jelentős működését!), nyomán a nemzeti propaganda hídja ível a külföld felé egyebek közt *Vaszy, Veress* és *Visky* műveiben, híd ez, amelyen eljuthatunk *Harmat Arlúr* korszakalkotó egyházi muzsikájához (v. ö. a „Szent vagy Uram!“ népi énekeskönyvet) épügy, mint *Halmos, Antos, Szógi, Deák-Bárdos, Lisznyai* és sok más fiatal zeneszerző és szervező művészi munkájához is. Megszoktuk, hogy — elég helytelenül — mindig csak „két magyar“ zeneszerzőről beszéljünk és a többit csak annyiban tartjuk szóra érdemesnek, amennyiben azt a kettőt követi vagy utánozza. Pedig Kodály áthidaló és összefogó munkássága a többi magyar komponistát is hiddal köti egybe és a kizárólagosság nem férhet össze egy közösségi mozgalom eredeti alapelveivel.

Kodály, az ember, talán látszólag nem tartozik a közlékeny, közvetlen lelkek közé. Talán magyar ő ebben is, aki mélyen érezhet és éppen ezért talán kifejezhetetlenül. Mélyen érez? Ott van a *Jézus és a kufárok* vége, a bájos *Esti dal*, a *Jelenti magát Jézus*, a gyönyörű *Ady-kórus: Akik mindig elkésnek...* De ha közvetlen környezetének, főleg kedvenc tanítványainak egyszer-számra megnyilatkozott az az elrejtett Valaki Kodályban, akkor feledhetetlen volt! Sohasem fogom elfelejteni azt a *Polarolo-fügetémát*, amelyet egyszer vizsgán kaptunk tőle, annyira termékeny gondolat volt! És mikor egyszer kórus-dolgozatomat vizsgán kezébe vette, ezt mondta: „És maga azt hiszi, hogy az énekesnek sohasem kell léleketet vennie? — Azóta is mindig látom szarkasztikus mosolyát, halom kritizáló hangját, ha kórust írok... Hogy azután dicsérő szavai, amelyekkel később megajándékozott, milyen hatással voltak, talán nem is kell hangsúlyoznom! Az igazság és valóság irányította megjegyzéseit, mint ahogyan alkotásaiban is tárgy- és anyagszerűség volt szemében az első! A kompozíció pedig híd az anyagból a lélekbe!

Előttém fekszenek Kodály hatalmas partitúrái, a legfiatalabb, a Páva-variáció is! Amint nézem ezt a világos és logikus vonalrendszert, egyszeriben mélyen, belső hallással, felzsonganak bennem a jellegzetesen Kodály-tónusok... Dallamok, amelyeket eddig csak a falusi pásztor játszott a „hosszi furuglán“, most itt állnak plasztikusan, örök emberi és magyar mivoltukban... Úgy érzem, hogy ebben az elmúlt hatvan évben egy nemzet új, friss, fiatalos erői támadtak életre és lüktetnek, immár elmúlhatatlanul...

Kozáky István.

VÉGH GYÖRGY:

TÉLI SZÁMADÁS

HEGEDŰS ZOLTÁNNAK

Sötét az ég, de mégse hull a hó,
az első tél, mely nem hozott havat,
négy éve már az első tél talán.
Sötét a tél s fehér tüzet az ég
nem gyújta föl többé nekünk soha.
Zoltán, már messze vagy, jaj, messze vagy,
mint ifjúságunk tarka álmai,
miként a hó, gyermekkorunk hava.
Ott élsz most Váradon, hol hajdanán
Adyt lesték az esti csillagok
s Annáról álmodott Juhász Gyulánk,
ott élsz, s még egy lapot sem írsz, hogy élsz?

Elhagyom, lásd, a cifra rímeket,
a játszi dallamot s bűvös zenét;
minek? szavam már régen egyszerű
s kevés, mint aggoké és bölcseké.
Tehozzád írtam első versemet:
„*Hófúta pesti utcán*“ szállt a hó,
reánk hullatta kék havát az ég
és boldog mámorát az ifjúság.

Hol volt még Anni akkor? messze még,
egy Andersen mesében éldegélt,
ott fészülgette szép aranyhaját
és rólam álmodott talán. Talán.
De Eszter élt és láttam én is őt,
mert szőke volt és kékszemű leány
s aranykeresztje sem volt rím csupán,
mivel te vetted egy Petőfiért,
Balassiért s egy összes Aranyért.

Mi Berzsenyit faltuk kenyér helyett
és Kosztolányi volt hozzá a só,
S ha könnyű édességre fáj fogunk,
Csokonait olvastuk és Dsidát.
Fejünk felett rabláncra fűzve száz
költőt tartott, hogy el ne szökjenek,
egy tisztas ruhaszáritó kötél;
„*Modern költők*“ megsárgult képei,
s a főhelyen ott lógtam én, magam.
Norvégia sem oly hideg talán,
miként egy fűtetlen diák-tanya,

és versre kellett minden papír,
de, mert írtunk rá, nem fogott tüzet.

Ez volt az ifjúság, az égi láz;
szétnyílt fejünk felett a mennyezet,
mert angyalok voltunk és ördögök.
Byron voltál, a sánta ánglus úr,
máskor meg Lesbia Catullusa
és latinul kellett köszöntselek.
Én Keats voltam, szelíd tüdőbeteg,
és Rimbaud, Afrika kalandora,
s lázunk igaz volt és tökéletes,
mert egy zöld és bíborló éjszakán
újra megírtam a *Részeg hajót*...
Aztán, aztán megint hullott a hó,
és ifjúságunk tornyos várait
kockára tetted egy nap... s elveszett:
elmentél egy dobozka Memphis-ért
és többé, többé nem jöttél haza.

A „*Havas éjszakák*“ szelíd havát
Millával lested már és nem velem,
s jaj, szőke ifjúságunk Eszterét
máglyára küldtük egy víg hajnalon.
Azóta Eszter korma hull reánk,
a szőke Eszter barna korma hull,
szelíden, könnyedén, miként a hó
s egy éjszakán örökre eltemet.
Ki ás ki majd e barna hó alól?
Ott pusztulunk hazátlan, névtelen,
miként új Pompéi új foglyai,
S dalunk, dalunk többé kinek se kell...

Sötét az ég, de mégse hull a hó,
s nem is hull nekünk már talán soha.
Zoltán, mit hozhat nekünk még a tél?
A szőke Esztert nem hozhatja már soha:
az égen úszik, mint a füst, a szél.

Ó ifjúság, kalandor ifjúság,
Csak ennyi vagy, hát ennyi vagy csupán?
Néhány kaland és rózsaszínű köd,
S egy-két lomhán szállingó hópihe?

Lásd, ennyi csak. Neved kiejtenünk
ó ifjúság, már csak halkán szabad,
s riadtan várjuk most a férfikort:
meghozza-e remélt gyümölcseit?

(Zoltán, őrizd meg ezt a költeményt
s ha meghalok; a lenge szélbe szórd:
hadd hulljon vissza rád szelíd hava,
hadd hulljon vissza rád a mult...

Az Ifjúság.)

E L V E K É S M Ű V E K

ANDRÉ GIDE: A NŐK ISKOLÁJA. (*Vigília*). — Gide-nek, az új francia irodalom legnagyobb hatású művészeinek nem sok szerencséje volt a magyar kiadókkal. Csak a *Meztelen* és a *Pásztorének* jelent meg eddig Gyergyai Albert hű és méltó fordításában s *A Vatikán pincéi* hiányosan, a *La Porte étroite* és *Les Faux-monnayeurs* lefordítása még mindig késik. Az igényes olvasó így nagy örömmel üdvözölheti minden Gide-mű magyar kiadását, mert mindegyiktől az emberi problémák szokatlan feszültségét és a stílus és írásművészet klasszikus remekét várhatja.

A *nők iskolája* a Gidei-életmű közepére esik, 1930-ban jelent meg, a *Pásztorének* után s a *Faux-monnayeurs* előtt. Gide még ezt is récit-nek nevezte, pedig joggal tarthatnánk regénynek, a jellegzetesen francia regényforma, a lélektani regény egy finom példányának. Formailag kétsarkú elbeszélés, a feleség és a férj mondja el benne ugyanannak a házasságnak történetét, vagy inkább a házasság elhidegülését, kényszerű szétválását. Már e formai ötlet kivételében meglátszik Gide művészi tapintata és mértéktartása: A nők iskolája, voltaképp egy nő naplójegyzetei, melyet halála után leánya bocsátott az író rendelkezésére. A jegyzetek nyilvánosságra hozatala után azok elolvasásának hatása alatt írja meg a maga ellenvetéseit, magyarázó, kiegészítő jegyzeteit a férj: az író az ötletnek s az önelemzéseknek így adja meg a valóságosság és természetesség ízét. A tételt, hogy Eveline lelkileg elszakadt az urától, az olvasó már az első lapokon megtudja, a napló közreadójának, Eveline leányának leveléből. Ettől kezdve egyetlen szálon, fukar szűkszavúsággal, kitérítetlenségűen halad a regény, szövegtől szinte kitapinthatjuk a francia lélektani regény minden hagyományát és műfaji törvényét: az egyszálú lelki fejlődés rajzát, mely kevésszámú szereplőt figyel, kevés külső eseményt vesz föl s évtizedeket ugorhat át, mert csak a belső fejlődés érdekli.

Eveline túlságos rajongással, fiatalos szerelemmel megy a házasságba, tán ezért is kell csalódnia Róbertben, tán ezért kell annak józan, gyakorlati, ügyeskedő, lényében fölfedeznie a nagyzolót, a képmutatót. A jegyzetek a szerelem, a bizonytalanság, a szeretet hangján tétováznak a téma fölött, Eveline sohasem meri olyan tisztán kifejezni Róbertben való csalódását, amint érzi. Amit az önvallomás nehezebben tehetne hihetővé, azt az író Eveline leányának kitérésén át jeleníti meg s végképp ott mélyíti el, mikor Eveline levonja csalódása következményeit s ápolónőnek megy a frontra, a biztos halál elébe.

A férj „elbeszélése” egyrészt a reális lélektani képet teszi teljesebbé, rámutat külső hatásokra, melyek Eveline lelki fejlődésére hatással lehettek, valószerűbbé teszi aprólékos részleteivel a házasság lelki történetét, közelebb hozza a férfi alakját, élésebbé lesz e vallomáson át az, amit az asszony látott a férjben s kitetszik az is, mik lehetnek Róbertnek — kicsinyes és bizonyos tekintetben szerencsés természetén túl — a törekvései.

De a férj elbeszélése teszi másrészt a regényt finom meseanyagán túl is nyugtalanítóvá, ez sejtet meg valamit a leírt szavak alatt lappangó mélyebb jelentéséről. Róbert magyarázata szerint Eveline az őszinteséget önmagában erénynek tekintette s nem tudta megérteni, ha valaki természeténél, adottságainál nagyobbra törekedett, képmutatásnak minősítette férjének a „jobb ember” felé való komoly, vallásos törekvését. Eveline és Róbert távolsága tehát egy magasabb síkon a modern és a valóságos emberideál egymás iránti értetlensége. Róbert magyarázata azonban végső fokon mintha nem lenne eléggé meggyőző. Az író a lázadóval, Eveline-nel tart, s az olvasónak az az érzése, hogy Róbert csak utólag találta formulát arra, hogy házasságának megromlását magyarázza. Végtelenül bonyolult lélektani kérdés vetődik fel

itt, az, hogy az igazi jóra való törekvést el lehet-e választani egy lélek életén át a jó ember szerepétől. Eveline és Robert története itt lesz Gide kettős arcának visszfényévé, vitájuk Gide démonainak vitájává. Evelineben a formabontó, lázadó, nagyobb szabadságot, erkölcsi autonómiát kereső gidei lélek nyilvánul meg áradó vágyaival és kielégíthetetlen nyugtalanságával. Robert a belső fegyelemre, dogmatikus megkötöttségre ahítózó Gide-ből érezteti meg a szigorúságot és következetességet, a belső felelősségtudatot, a lemondásnak, áldozatvállalásnak, az Istenkereső léleknek patétikumát.

A fordítás — Zigány Miklós szép és sikerült munkája — dicséretes becsvágygal érezteti meg az eredeti klasszicitását.

Lovass Gyula.

HUNYADY SÁNDOR: MAGYARORSZÁGI KALAND. (*Athenaeum kiadása.*) — Hunyady Sándor novelláinak ez az utolsó gyűjteménye posztumusz kötetként jelent meg. Az író kibontakozó életművében az egyre jobban érő alkotások sorában betetőzésnek tekintetjük. Ez a kötet mintegy perdöntő bizonyítéka annak, hogy a novella volt az igazi területe, ez a kiválasztott műfaj, melynek művelői talán még jobban érzik az összpontosított írói fegyelem kényszerét, mint a regény szabadabb lélekzetű alkotói.

Hunyady a realizmus nagy hagyományainak volt napjainkban egyik utolsó folytatója. Maupassant-t szokták vele kapcsolatban emlegetni, mint mestert. A tanítványi viszony nem szorítkozik többre, mint a valósághoz való szüntelen hűségre és az eseményes szerkesztésnek arra a klasszikus hagyományokon nyugvó módszerére, melyet gyökerében támadott meg az irreális elemeket szívesen felhasználó, inkább végtelenné elemzett pillanatokot, helyzeteket, attitűdöket nyújtó modern elbeszélés.

A Magyarországi Kaland a magyar valóság képeit bontja legyezősen széjjel. Írója sokat tud arról a világról, melyre valamikor Mikszáth nyomta rá a pecsétjét és

amely valószínűleg együtt fog el-tűnni a dzsentrivel. A meghamisított operettfigurákkal szemben Hunyady írásai maradnak meg többek közt hiteles emlékként. Van a szerzőnek egy magyar Faubourg de Saint Germainje, melynek titkait ismeri és melynek hozzáférhetetlenégét kevés írás örökíti meg olyan elhíhető erővel, mint a címadó *Magyarországi Kaland*, a francia szépasszony találkozása a pusztai néppel és kastéllyal. Mindkettő nyitott könyv Hunyady számára. Valahogy kikerülte a nyilvánosságot, hogy a nagysikerű dr. Kovács István film propagandamentes, igazi írói eredetije nála található meg. Más irányokban is lehet keresztmetszeteket készíteni és akkor a külföld érdekes külön, gyakran a bohém arisztokráciába tartozó hősei mellett megjelennek a társadalom perifériáján élő alakok, cigányok, bűnözők, éhenkórászok, akiknek világában szintén jártas. Melegen emberi érdeklődése kiterjed az állatokra is: irodalmunk legszebb kutya-történeteit talán ő írta.

A gazdag alakgaléria novellisztikusan eleven légkörben él. Majdnem minden képe mozgásban van: impresszionista állóképek helyett szüntelenül alakuló eseményekben érik el a klasszikus poent. *Olasz vendéglő* c. elbeszélése, mely egy házasság létrejöttéről szól egy osteria közönségének buzgó közreműködése jóvoltából, valóságos kis commedia dell'arte *A Női uszoda* tragédiát súroló emlék a kamaszok világából. *Johnny és Milie* egy gyermek szerelem kisregénye. *A kabáttolvaj ebédjében* a hőrtöviselt ember lelkéből bontakozik ki a részvét és humanum. *Bizsu és Fifi* két kiskutya sorsa a nagy francia forradalomban. *Történet a hajó királynőjéről* a modern világháború légiriadós világába vezet.

Még számos kiemelkedő novellát sorolhatnánk fel, de a pillanat ihletét magukon viselő alkotások is felül vannak az állagon. Minden darabot ugyanazok a kvalitások jellemzik: érdekes emberek, érdekes történetekben. Az érdekesség azonban nem vásári, hanem mélyen emberi.

Vajda Endre.

DARVAS JÓZSEF: HARANGOS KÜT. (*Dante, 1942.*) — Azt, hogy a közönség vastag könyvet olvas szívesebben vagy vékonyabbat, még nem döntötte el semmi statisztika. De hogy szívesebben vesz vastagot, mint vékonyat, az bizonyos. Íróink kedvében járnak a közönségnek és mondanivalójukat bőven adják elő, vagyis ú. u. nagyregényt írnak. A nagyregényről van egy hiteles és van egy téves elképzelés. Íróink az utóbbihoz ragaszkodnak, s ezért két-három esemény-szálat nyújtogatnak, hol egymásba fonva, hol szétszálazva hosszú íveken keresztül. De mivel a három esemény-szál együttvéve sem elég egy közepes terjedelmű regénykéhez, azzal segítenek a nehézségeken, hogy bőven adagolják a tájleírást, homályos célzatú miliórajzot, összevont bajszok és haragos vagy negédes mosolyok ábrázolásait. Így a papír gyorsabban fog, s a vékony regényből egyszerre nagyregény lesz. Ebből a téves elképzelésből születnek magyar. — s hogy ne lássunk részrehajlóknak: külföldi — nagyregényeink. Pedig a hiteles elképzelés a nagyregényről, s Dosztojevszkij, Flaubert, Tolsztoj, Balzac olvasása erről győzött meg, homlokegyenest ellenkező. A vérbeli nagyregényben minden esemény-szál elég lenne a nagyregény terjedelmét túlszárnyaló regények anyagául. Az igazi nagyregény szereplőit bonyolult és titokzatos kapcsolatok fűzik egymáshoz, sorsuk végzettszerűen torkollik egymásba, elmékedéseik logikusan folynak lélekrajzukból s nemesak egyetlen sorsot mozdítanak előbbre, hanem a sorsok szövvényeit is bonyolultabbá, ágazatosabbá, vértől duzzadóbbá teszik. Az igazi nagyregényt nem lehet nagy novellákra szétszedni, minden kérlelhetetlen szigorúsággal van együvé szerkesztve, minden a maga helyén és lélektani pillanatában következik, a mellékes figurák nem azért mellékesek, mert nem róluk szól a regény központi meseje, hanem azért, mert a háttérből ki-kipillantva magyaráznak meg és mélyítenek el fontos dolgokat. Ilyen az igazi nagyregény, s nyilván ilyen is marad.

Darvas József azonban, akinek írói erényeit elégszer volt alkal-

munk méltatni, a téves nagyregény-elképzelés alapján írta meg új könyvét, négyszáz sűrűn szedett oldalon. Megtanulta, hogy több esemény-szálat kell bogozgatni, elő is vett négyet: az udvarház, a parasztház, a cserény, a kubikus viskó életének egy-egy tetszős külső-belső bonyodalma. Eddig dicsérhetjük is munkáját, dicsérhetünk a terjedelmes műből negyven oldalt. Ekkor azonban kiderül, hogy Darvas ereje az epizód, a kisszerű, novellisztikus rajz. A mese megindul, de el is akad mindúntalan. Szó sincs arról, hogy végzettszerű okokból kell most ehhez majd ahhoz a szereplő-csoporthoz lépnie, arra ahová az elbeszélés irama sodorja. Ötletszerűen vezet egyszer a cserénybe, majd az udvarházba, nem a kérlelhetetlen szerkesztés logikája űzi oda, hogy most a mérnök, majd még a parasztlégény vergődéséről számoljon be.

Pedig rengeteg lehetőség van ebben a könyvben egy vérbeli nagyregényhez. Valahogyan úgy helyezkednek el benne a magyarság társadalmi rétegei, mint Reymont „Parasztok“-jában a lengyel-ség: az író szíve itt is a parasztság, de közben érdekes dolgokat mondhat, drámai fordulatokat és összecsapásokat rajzolhat meg az értelmiség életének abból a szeletéből is, ami a regény anyagához tartozik. Ennek így kellene lennie és lehetne is így, mert Darvas jó író, hisz a mesterségében. Ezzel szemben az eredmény mégis más: a sok drámainak ígérkező jelenetből egyetlen egyszer sem lesz dráma. Az ábrázolt társadalmi rétegek javarészt nem csinálnak mást, mint hol a cserényben, hol az ivóban, hol az udvarházban társalognak. Végtelen, oldalszámra nyújtózó leírások vannak az aszályról, pusztáról, kútról, faluról, gátépítéstről, de ezek a természeti rajzok nem mozdulnak meg, nem hatnak meg, inkább fászasztanak és okkalmóddal idegesítenek is. Becsületes szándék, téves kivitel, ezt mondhatjuk egy valóban tehetséges író olyan vállalkozásáról, amely meghaladja nem is az erejét, hanem a találékonyságát és a türelmét.

Thurzó Gábor,

MIKA WALTARI: AZ ASSZONY ÉS AZ IDEGEN. (*Dante, 1941.*) — Az idegen porosan, lerongyolódva, agyonfáradtan állított be egy este a tanyára. Messziről jött, maga mögött hagyva, megtagadva múltját, nevét, családját s a várost, ahol született és dolgozott. A tanya gazdája idült alkoholista. Valaha mérnök volt, de elitta az eszét és a vagyonát, így kerültek az elhagyatott tanyára, erre az utolsó menedékhelyre. A teljesen tönkrement, beteg ember mellett az asszony családottan, keserű, dacos önfeláldozással húzza az ígát, dolgozik, küzd a falatért az öreg Hermannal, a tanya régi gazdájával együtt. Az idegen, akit a véletlen vetett közéjük, rövid idő alatt nemcsak a sovány, elhanyagolt földet támasztja új életre, hanem az érzéketlen, kemény, rideg, mindenben csalódott asszonyt is. A sötét, feneketlen láp szélén mosolyognak egymásra először, s itt, a halál árnyékában virágozik ki rövidéletű szerelmük. Amikor az asszony már azt hiszi, hogy a férfi szerelmében megtalálta élete értelmét, váratlanul összeomlik minden: a féltékeny férj agyonlövi az idegent. Az asszony eszét veszti, öntudatlan, a lélek legmélyéről előtörő bosszúval ragadja meg a fejét s vágja agyon szerelmese gyilkosát.

A regénynek ezzel tulajdonképpen vége is van. A tragédia lezajlott, pedig a testes kötetnek mégcsak a közepén járunk. Most már csak a rendőri nyomozás s a törvényszéki tárgyalás van hátra. A szerkezet töréséről, kettéhasadásáról azonban eltereli a figyelmet a jelenetek állandó feszültsége s a finom jellemzés, ez a gyöngéd ötvösmunka, mely árnyalatos, lehelletnyi átmenetekben s kifogástalan írói hitelességgel próbál megfelelni a kérdésre: bűnös-e az asszony vagy nem? Az író nem titkolja rokonszenvét, kezdettől fogva az asszony mellett áll. Mondatai ütemén át-áttör az élet hajótöröttjei iránt érzett megindító együttérzés. Veszélyes írói állásfoglalás! A megindultság nagyon könnyen érzélgősségre csaphat át s a felbuzgó líra könnyen langyos melodramába fulladhat. Waltari azonban kikerüli a veszedelmeket, nem

téved el, s éppen ez mutatja, hogy igazi író. S bár — a krisztusi erkölcs alapján állva — nem fogadjuk el teljes egészében és minden fenntartás nélkül az író állásfoglalását és ítéletét, kétségtelen, hogy avatott kézzel, kellő komolysággal s a mély emberi tragédiáktól megilletődve nyúlt hozzá az emberi indulatoknak e szűkszávú, komor drámájához. Az asszony vállalja a büntetést, szótlán megadással, érzéketlen beletörődéssel szenved, ahogy csak a föld népe tud szenvedni. Meg akar tisztulni, új életet akar kezdeni a gyermekért, akit méhében hord, s a tanyaért, amit el kellett hagynia.

A regény hősei annyira valószerűek, annyira élő-elevenek, hogy szinte a személyes találkozás közvetlenségével szemléljük őket, éljük fájdalmas, tehetetlen szomorúsággal belepott életorsukat. Világuk egészen más világ, mint a miénk, idegen az egész környezet, az egész milió, de mégben a miénk a milióban vergődő ember. Életük, ez a különleges északi parasztsors — a nagy földrajzi távolság ellenére is — Ramuz parasztjainak világára emlékeztet. Nyoma sincs itt a mindig csak vádló, magyaros parasztszemléletnek. Waltari a paraszti életben nem vigasztalan állati küzdelmet és nélkülözést, hanem egy színesebb, természetesebb, az élethez közelebb álló világot lát s — akárcsak francia és angol mesterei — valami lebegő, megemelt realizmussal fejezi ki az ember és a föld viszonyának hullámzó örök hangulatait. A kemény tragédiát mély lírájú és hangulatú, az atmoszféra érzékeltetésében ragyogó részletek lágyítják, mint például az öreg Herman betegsége és halála, vagy amikor az asszony és az idegen a tavaszi alkonyatban az elmúlást idézi.

A finn irodalom idősebb, európai hírvé képviselői, Sillanpää, Järventaus, Linnankoski után Mikka Waltariban most az új finn írónemzedék legtehetségesebb tagja mutatkozik be magyarul. Alig valamivel túl a harmincadik éven már szinte hibátlan tökéletességű műveket mondhat magáénak. Legszívesebben könyvét, az Asszony és az idegent G. Beke Margit szépen fordította le magyarra. *Iványi S.*

VÉGH GYÖRGY: AUGUSTE CORBEILLE CSODÁLATOS KALANDJAI. Irodalmi műveltségünk alapjához a görög hagyományhoz visszatért, alkati jelképet kereső művészek nem véletlen válogattak a klasszikus témákban. Mindegyik kor kiemelte belőle azt, amire szüksége volt, Heraklest, Amort vagy Prometheust. S akkor is, amikor ezek a metaforák törvénye szerint mezet változtattak, jellegzetes vonásaikat megőrizte és továbbfejlesztette az azonos témák zárt polifóniájával dolgozó művészi közszellem. És nem véletlen, hogy a Narcissus-komplexumnak egy korból sem maradt annyi feldolgozása, mint a huszadik század. Fontosabb azonban ennél maga a nevével levetkőzött, de alkatát megőrző Narcissus-jelleg, a tükrözésnek tüneményében elmerülő, a felületi sikok geometrikusan egymást metsző szemléletének viszonylagosságát hangsúlyozó önvizsgálat és önabrázolás, mely végső elemzésében rokon a hasadt öntudatnak, doppelgängernek pathológiába tartozó világával. Az elemzés végső valóságalkatrészeket kutató szenvedélye vált át itt valószerűtlenségben tobzódó képzeletjátékra, mint ahogy a lényegretörő valérys-rilkés megismerésvágyból párolt forma és irreális lebegés születik. Egy szóval: irodalom.

A kitűnő fiatal költőnek, Végh Györgynek most megjelent új kötete, mely nem véletlenül viseli címében a kaland szó mellett a csodálatos jelzőt, szintén az irodalomból táplálkozik. Ez a kalandregények tematikáját fűszerező könyv különöségei által hívja fel a figyelmet arra a realizmus által beidézett érzékelésmód miatt kissé idegenül és bizarrul hangzó paradoxonra, amelyet már Wilde is hirdetett, hogy egy regény megírásához elég az élet nemismerése is. Ezt a tételt a perspektívának néhány fokos elfordításával úgy is ki lehet fejezni, hogy a fiatalon megöregedésnek legbiztosabb esz-

köze az irodalom, amelynek ezen veszélyét nagy mértékben parirozza az a tény, hogy ugyanakkor hatékony fiatalító eszköz is. Kissé szokatlan fejtegetéseink mentségéül szolgáljon, hogy a könyv, melyet ismertünk, szintén nem tartozik könyvpiacunk szokványos termékei közé.

Már beosztása is feltűnő. Minden fejezet A, B, C szakaszokat foglal magában, melyeknek témája ritmikusán változik: az elsőben Sevilla grandja meséli el kalandjait, melyeknek előterében A. Corbeille figurája áll, a költőé, akit a helyesbítő emlékezet költészet és tett kongeniális hőségé tesz; a másodikokban Végh beszél személyesen művéről, módszeréről, terveiről, önmagáról; a harmadikokban részint Auguste Corbeille személyesen, részint apokrif életrajzírója számolnak be a kalandokról, melyekben Sevilla grandja sokkal inkább intrikus lénynek, mint a költészet hódolójának mutatkozik. De mind a három fejezetcsoporthoz egy szám első személye egyazon egyéniség revelációja, azon tükröző elv alapján, melyet már említettünk. Így válik a filléres kaland Nárcisz-motívummá és ez utalja a kevérekműfajú könyvet a huszadik század önvallomásos művei közé, melyekben gyakran keveredik jelképes fantasztikum és játékos essayhang.

A költő, aki különé témájának megfelelően nem riad vissza az irodalmi nárcizmus önvizsgálatból önszerembe s innen ismét önrőniába vezető skálájától, megkérdi magától, hogy remekmű-e alkotása. A mű, mely az irodalomból lelkezet, maga adja meg rá a feleletet. De van valami benne, ami egészen mély: az ifjúság és költészet műzsáíhoz való örök ragaszkodás. A többi *csak* irodalom, azoknak tehát, akik szeretik a betűk fonalából keletkezett szöveget, nagyon érdekes.

Vajda Endre.

THURZÓ GÁBOR:

SZINHÁZI KRÓNIKA

„Figyelj jól, páter. Amit láttál, ritka tünemény. Egy embert láttál, kinek betelt a sorsa“, — mondja „A Kassai polgárok“-ban Albertus, az író, aki fölényesen és várakozón figyelí János mesternek, a kőfaragónak, harcát jelleme parancsával és mestersége sürgetésével. Gergely páter néhány mondattal később így felel az írónak: „Talán mást is láttunk az imént, mint egy embert, kinek betelt a sorsa. Jelleme volt és a végzettel verekedett. Talán hős volt.“ És ismét Albertus, a kételkedő: „Hős? Ember.“ Ezekben a mondatokban lép elénk *Márai Sándor* nagyszabású, belső bonyodalmakban és külső effektusokban rendkívül gazdag drámájának értelme. János mester, a világ kísértéseitől elvonult, az időtlen művön dolgozó mester, egy napon szembekerül a végzettel. Ráébred arra, hogy a test szenvedélyével szereti nevelt leányát, Genonévát, s benne egyúttal a mesterségét is szereti. S megtudja azt is, hogy a műhöz csak úgy maradhatna hű, ha elárulná jellemét. Határoz tehát, kilép műhelyéből, a jogot és igazságot követelő kassai polgárok élére áll, harcba száll az ellenséges külvilággal. Harca első pillanattól fogva tragikus: tudja, hogy mindent elveszít majd, amiért eddig élt és alkotott. Művésznek nem a nyilvános élet a terep, övé a magány és a művészet. S sorsa betelik: véghezviszi polgári munkáját, Kassát megszabadítja Ómodé nádor erőszakától, de míg Kassát felszabadítja, eltűnik mellőle végképp Genonéva, meghal felesége, összeomlik polgári élete és nem marad más vigasza, mint a mű, immár értelem nélkül. Nem volt hős, ember volt, igaza van Albertus írónak, a kommentálónak. De ez az emberség a tragikus hősök jellemvonása, ők is jellemük végzetével kerülnek szembe és ők is emberek. Így válnak végső fokon, tragédiájukban emberekké a görög

dráma hadvezérei, Shakespeare katonái és királyai, s így csatlakozik Márai Sándor hőse és műve e világító világirodalmi példák mellé. Drámájában nem is a szövedék lényeges, nem a motívumok káprázatos egybefonódása, a vélemények és ítéletmondások tűzijátéka egy rendkívüli feszültségű intellektus pátoszában. A lényeges a főhős, aki tán a Bánk bán óta először, a magyar irodalom egyik legteljesebb végzetű drámahőse. A mű kettős bonyodalomban az érdekesebb és sikerültebb, érzésünk szerint, János mester harca a közösségért. Itt újat látunk, legalábbis nálunk újat: a tömeggel egybeolvadó tragikus hőst, valakit, aki jellemében hordja egy „Staatsaktion“-hoz kellő anyagot, mégha az a Staatsaktion egy város ügye is. Kacagányokkal teli lovagtermek és várkastályok helyett egy város műhelyei és tanácsháza a színhelye e jeleneteknek, s a színhellyel együtt változik a jelenetek hőfoka is: színpadi képbe gondolt történelmi fejezetek helyett emberi ügyé válnak a közösség problémái, érezzük mögötte az időtlen emberi lélek vívódását. Kassa ügye egy társadalmi réteg, s végső fokon: egy ország ügye, — Márai ezt az ügyet az ember ügyévé tudta emelni. Kihámozta a drapériák mögül, közel hozta és a maga ropant távlataival is intimé tette, bensőséggé. A bonyodalom másik szála tán erőtlenebb és mind elképzelésében, mind feldolgozásában is kevésbé eredeti. János mester és a kis romlott lidérc, Genonéva konfliktusában egy előképet érzünk, — természetesen szigorúan és legikusan Márai drámatervébe olvadva, — felújulni: Hauptmann „Károly császár tusza“ című drámájából Károly császár és Gerswind összeütközését. De ebben is jellegzetesen Márai sajátja, — s ez jellemző a dráma fel fogására, stílusára, a dialógusok személyéhez nem kötött monológ-

j. Hegéhez, — az intellektuális pátosz, amely bőven árad a dráma minden helyzetéből és minden bonyodalmából és minden Márai jellegzetes gondolati motívumainak gazdag burjánzásával árasztja el a művet. A *Nemzeti Színház* előadása ezúttal egy író szolgálata volt, s ez becsúgygyal töltötte el nemcsak *Somlay Arturt*, János mester rendkívüli emberi és művészi nagyságának színpadi megvalósítóját, de a színház egész együttesét. Egyedül *Szőrényi Evának* volt végzetesen idegen Genovéva lidérc-lobogása. Itt egy ifjú Bajor Gizi kellett volna, az ő tündéri Ariel-lénye.

*

Elmenni nagyon nehéz dolog, — körülbelül ennyit akar mondani új színjátékában *Bókay János*. Látszólag egyszerű igazság, talán nem is a legújabb, de az író egy rendkívül szellemes társalgó és fölényes drámaépítő minden erényével és becsúgygyával egyik legjobb művét alkotta meg ebből az egyetlen mondatból. Ahogy a problémát alakokkal, bonyodalmakkal, intrikákkal, lírával, könnyel és derűvel körülvette, az kitűnő munka, *Bókay János* avatott színpadi írói kezére vall. A téma egyrétűsége néha még ő elébe is akadályokat állított. Az anyagot, éppen azért mert szinte egyetlen igazságról akar meggyőzni, nehéz volt három felvonásra szétoztatni. Így a dráma szerkezete némileg tisztázatlan, voltaképpen a második felvonásban eldőlné már a nyugalomba menő professzor sorsa a maga külső és belső tragédiájában s *Bókay János* rendkívüli leleményére vall, hogy a téma egy harmadik felvonásban is el tud szórakoztatni, meg tud halni, meg tud nevetetni. S főleg: kibékíteni azzal, hogy az élet alapjában véve mégiscsak más, mint amilyennek szeretnők. „Az utód” a legszükszavúbb *Bókay*-dráma, — ebben foglalhatjuk össze véleményünket. S ugyanakkor a legtöbb szereplőt, a legtöbb epizódot mozgatja, a legszélesebben ábrázol egy társadalmi réteget, s valósággal pazarlón ontja fínom és hatásos megfigyeléseit az emberi szívről, az emberi vágyakról. Tiszta és gondos írásmű ez, emberi tartalmában emelkedett, színpadi érdek-

keltésében bravúros, éppúgy megérdemelte a *Vígszínház* fokozott becsúgygyú elcáadását, mint a Márai-mű a Nemzeti Színházét. *Csörtos Gyula* játszott a nyugalomba menő professzort. Szép, de nem jelentékeny színészi munka. Úgy látszik, a színjátszásnak is iratlan törvénye, hogy nem szabad évekre abbahagyni, és írók művei helyett lenge nyári operettekben, sekélyes jellemábrázoló erőről tanúskodó filmekben föllépní. Ez a könnyed felfogása a színészi hivatásnak bosszulta meg magát *Csörtos Gyula* játékában, most amikor évek óta először kellett volna a maga rendkívüli egyéniségéből is adni valamit egy író által elképzelt figurához. *Ajtay Andor* tartózkodó volt az utód szerepében. *Vértess Lajos* kissé rikitóan játszotta az intrikust. Az előadás eseménye *Mihályi Ernő* aggastyánalakja: a derűs életfilozófiának, remek színészi detail-munkának remekműve ez az alakítás.

*

„Egy nap a világ” — hirdeti *Vaszary János* mai történetében a szabadságos páncélos tiszt. Úgy kell élni, mintha egyetlen napunk lenne csak, ki kell élvezni az életet, holnap már vár ránk a halál. Mindez nagyon szép és nagyon jó. a közönség hangulatához talál is, de érzésünk szerint a ma háborújának eseményei és problémái még közel vannak, riportot lehet belőlük írni, igazán sikerült drámát aligha. Az élményeknek megvan az érési idejük, az előző világháború élményeiből csak a huszas évek legvégén születtek meg az első regények, színművek. Ugyanez áll a ma háborújára is. Ami mindannyiunk legvéresebb ügye, az színpadról halva akartan-akaratlanul is vezéreknek hallatszik. Nem szívódik fel a mában való helytálló étel filozófiája eléggé a figurákba, s bár *Vaszary János* tisztá ihlettel képezte el a dolgokat, azt érezzük, keresett és szándékolt a páncélos tiszt és a vöröskeresztes ápolónó szerelmi drámája. *Vaszary János* kitűnő drámairó erényei így ott érvényesülnek elsősorban, ahol apró kis zsánerképekben mutatja be egy légitámadás reflexeit néhány,

a légvédelmi pincében összezárt ember lelkében. Itt elemében van: friss, kedves, mulatságos, jellemző, amit csinál. Erzésünk szerint ebben a kezdő hangnemben teljesebben tudta volna kifejtteni időszerű mondanivalóit. Az *Andrássy Színház* vígjáték-társulata nagyon jó a drámában is. *Muráti Lilától* végre könnyeket láttunk, igazi könnyeket és szenvedélyesen átélt drámai játékokat. *Páger Antal* a vígjátéki első felvonásban nagyon tetszett, zord drámai arckifejezését kevésbé kedveljük. A többiek közül *Maklárny János* házmesterére figyeltünk fel.

*

Úgy látszik, Molière volt az utolsó színész, aki egyben jó darabokat is írt. A színészt könnyen megtéveszti az, hogy ismeri a színpadi hatáskeltés eszközeit, fejében maradt egy rakomány színdarab helyzet- és „bemondás“-kincse, mi sem könnyebb hát, mint darabot írni. Mindez azonban elég egy jó alakításhoz, amelyet rögtönzésekkel tüzdel meg valaki, de édeskevés egy színdarabhoz. *Fedák Sári*, ez a kitűnő színésznő is, legbiztosabb sikerű rutiníé-nk, ebből a téves ihletből írta meg „*Páris*“ című színjátékát. Ami színpadi hatásban „noch nie dagewesen“, mind itt található: regényes műterem, du-naparti hotelhall, hollywoodi szalón, filmműterem Amerikában, filmsztár-kastély patioja, — s mindez megtoldva egy agg grófnő szerelmével, egy csodaszép ifjúval, több félhülye amerikaival, egy gyönyörű fekete párduccal (női párdúc persze), egy vörös-szöke moziálommal, szakácsnő-bemondásokkal, érzelmes sanzónnal... Részletezzük tovább? Ennyi gyanusan jó között elsikkad a darab s a közönség némileg csodálkozva élvezi a nem mindig izléses bonyodalmaikat és gyönyörködik *Fedák Sári* csipkéiben, struccollaiban, bársonyaiban, flanell-nadrágjában. Tap-soljunk is neki, igyekezete és kedves jóhiszemősége meg is érdemli a tapsokat, de a függöny elé azt a Fedákot hívjuk ki, aki egyszer, reméljük most már hamarosan, a „Bunda“ Wolffnéját, az egyik szép Barrie-darab öregasszonyát fogja játszani, és megmutatja lényének

legfontosabb vonását: az okos embert is. Az *Új Magyar Színház* nagy színpadi karneváljában feltűnt egy gyönyörű arc, egy őszinte tehetség, *Pelsőczy Irén*, aki első szerepében nemcsak mosolyt és könnyet tud aratni, hanem ami a legnagyobb művészet: csöndet. Valaki, aki láttán a nézőtér elesődesedik. Kitűnő előjele egy induló színész-pályának!

*

Harc az asszonyördöggel, — minden *Strindberg*-műnek ez a gyöke, ez az értelme, a levegője, a feszültsége. Egy lázadó szív veti ki magából torzan, nyersen vad látomásait, egy asszonnyal-verekező, mindig megalázkodó, soha meg nem békíthető férfi-kedély kiált átkot és áldást vegyesen, szinte egyellen lélegzetre, az asszony ellen. A legsötétebb kiáltás a „*Haláltánc*“, s tán a legartikulátlanabb is. Hogy *Strindberg* időszerű-e ma, azt eléggé fölőlegesen gyakran felvetik, de ha az író nem is időszerű, mindig az marad szenvedélye, amely két összebékíthetetlen természet harcából fakad fel. S időszerű marad azért is, mert tud drámát írni, emberi sorsokat színpadilag hitelen és izgalmasan felvázolni, tud hatást kelteni, tud megrázni és meggondolkoztatni. S mert író, — s kell-e ilyenkor időszerűségről beszélni? *Somlay Artúr*, aki pályája csucsaira érkezett, rendezte az *Új Magyar Színház*-ban a sötét remekművet, s ő volt Edgar is. Rendkívüli alakítás, teljessége mindannak, amit ez a nagyszerű művész tud és megtanult, ami kultúra és ösztönösség benne. *Peéry Piroska* asszonyalakja a maga fojtott érzékiségével és kegyetlenségével szép színészi munka, több dicséretet érdemelt volna fanyar bírálótól.

*

Ünnepelni egy nagy realistát, — *Gerhart Hauptmann* a neve és most tölti be nyolcvanadik születésnapját, — nyilván realista remekeinek egyikével kell. Csodálatos azonban, hogy hazájában épp-úgy, mint nálunk, romantikus klasszicizáló drámáinak előadásával hódolnak előtte. Nem az író

ünneplik így, aki egy sorozat, valóban remeket alkotott, hanem a nyughatatlan művészt, ki egyénisége és beállítottsága elleni becsvággyal sorra írta a romantikus-fantasztikus, shakespearei-goethei verses drámák egész sorát. Mai közönségünk, amelynek nem sok fogalma van Hauptmann drámaírói nagyságáról, teljesen hamis képet nyert róla, ha a *Nemzeti Színház* ünnepi estjén aggkori művét, az „*Iphigenia Delphiben*“ görögös, goethei jeleneteit figyelte. Ez a póz, ez a koturnus teljességgel idegen Hauptmann lényétől, még csak megközelítőleg sem ad képet róla. S nem is ihletből született, hanem, — mint egyik bírálója helyesen állapította meg, — felületi mű, szavak és régies-mitikus helyzetek újratöltése levegővel. *Somogyi Erzsé, Gobbi Hilda, Ungváry László, Újlaky László* szép színészi munkáját mennyivel szívesebben láttuk volna egy valóban hauptmanni mű, például a Gabriel Schilling futása, a Crampton nester, a Rose Bernd szolgálatában.

A mult század francia színpadi mulattatóinak legfontosabb jelentősége a ma számára az, hogy tudtak darabot írni. Értettek hozzá, hogyan kell mulatságos bonyodalmakat kitalálni, ügyesen és fürgén tálalni. S ez nem is csodálatos, mert Franciaországban elevenen él Molière iskolája, s aki hozzá jár, rossz diák letére is eltanul valamit a vígjátéki hatáskeltés színpadi művészetéből. Két ilyen szorgalmas tanítvány volt a mult század közepén *Scribe és Legouvé*, akiknek „*Nők harca*“ című vígjátékáról fujta le a port a *Pesti Színházban* Hegedüs Tibor átdolgozása. Felelőtlen komédiázás ez, de szó-rakoztató, kedves, mindig mulatságos, sohasem nagyképű. S erősen áll a talpán: kitűnően van felépítve, úgyhogy a zenével való tálalás még ront is a szemfüles tréfák, bonyodalmak hatásosságán. *Mezey Mária* mestere a szellemes-léha asszonyalakoknak, ezúttal is elemében volt. *Vitéz Benkő Gyula* mint bonviván segédkezett neki, rendkívüli kedvességgel, hajlékonysággal.

S most, — végül, de nem utolsónak, — a tanítvány után a mester: *Molière*. A *Madách Színház* afféle „lever de rideau“-nak először a „*Versaillesi rögtönzést*“, majd a „*Képzelt beteg*“-et játsza, megtoldva a Doktorraavátás Csokonai-készítette magyaritásával. Dicsérjük Molièret, a mulattatót? Mondjunk néhány elismerő szót Molière-ről, a jellemábrázolóról? Említsük meg milyen nagy a komédiás-Molière-ben a tragikus? A „*Képzelt beteg*“ alkalmat adna erre is, mert csodálatos ötvözete ez a vad bohózatnak és a tragikum árnyaival kísértő jellemkomédiának. Komplex mű, s éppen ezért nehéz játszani. Párizsban az utóbbi időben egyformán játszásk falreugató komédiának és sötét tragédiának, aszerint hogy a bohózati elemeket, vagy Argan tragikus-komikus alakját hangsúlyozzák. A *Madách Színház* kitűnő rendezésben. — Pünkössti Andor jegyzi — a bohózatot emelte ki a kétarcú műből. Könnyű, gyors a tempó, remek a bohózati figurák rendezői elképzelése, a regényes szerelmespár is szép színfolt az egészen, csak éppen a legfontosabbal van baj: magával a képzelt beteggel. *Tapolczay Gyula* kitűnő epizód-színész, de nem egyéniség. S ha már lényében nem az, legalább komikai eszközei lennének kifoghatatlanok. Mivel erről sincsen szó, játéka kedélytelen, nem igazán mulatságos, de nem is drámai. Felemás, határozatlan nagy szorgalmú alakítás, minden ízesség híján. Ehhez a szerephez csak igen nagy színész vagy rendkívül mulatságos karakter-komikus való, — esztendőnk múlva Páger tapsolnánk benne szívesen, ma Somlay igazi komédiás-kedve ragadtatna el benne. Fürgé volt *Turay Ida* Toinetteje, de inkább operetti *Serpolette*-nek játszotta a kotnyeles szobalányt. Molière-i volt azonban az orvosok kara: a savanyú *Baló Elemér*, a fulmináns *Várkonyi Zoltán*, a vadul groteszk *Bozóky István*. Kedvesen jelentéktelen, — de milyen is lehetett volna? — volt *Szemere Vera* és *Gyórfy György* szerelmespárja.

Thurzó Gábor.

A FIATAL KATOLIKUS NEMZEDÉK LAPJA AZ

ÚJ ÉLET

KATOLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI ANDRÁS KÁROLY

FELELŐS SZERK.: SINKÓ FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, II., Margit-krt 36. I. 3

ÉVI ELŐFIZETÉSI DIJ 960 PENGÓ

*A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK*

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN

ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-

tal: Budapest, VI., Aradi-

utca 8. - Telefon: 12-07-26

A Vigilia könyvkiadó kiadványai:

Már megjelent

BALLA BORISZ:

A lélek útjai

*Áca füzve 5.60, kötve 7.60 P.
II. kiadás.*

HORVÁTH BÉLA:

Hol vagy te nép

Áca füzve 5.60, kötve 7.60 P.

ANDRÉ GIDE:

A nők iskolája

Áca füzve 5.60, kötve 7.60 P.

Januárban jelenik meg

THORTON WILDER:

Sorsom az ég

Áca füzve kb. 6, kötve kb. 8 P.

Kapható minden könyvkereskedésben. Megrendelhető a kiadónál: Budapest, II. Baka-u. 3.